

॥ श्री ॥

भारतीय लोक प्रशासन संस्था , महाराष्ट्र विभागीय शाखा आयोजित कै. श्री. बी.जी. देशमुख
वार्षिक निबंध स्पर्धा सन २०२४-२०२५ दिनांक १६ ऑक्टोबर, २०२४.

*** विकसित भारत सन २०४७ ***

***ज्याचा मुकुट हिमालय आहे, जिथे गंगा वाहते आहे, जिथे
विविधतेत एकता आहे, जिथे सत्यमेव जयतेचा नारा आहे, तो
भारत देश आपला आहे.***

"2047 पर्यंत भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्याचे माझे ध्येय"

भारत ही विविधतेची भूमी पण नेहमीच संधीची भूमी राहिली आहे. 1947 मध्ये स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर देशाने मोठा पल्ला गाठला आहे, पण अजूनही खूप मोठा पल्ला गाठायचा आहे. भारत हा एक विकसनशील देश असून त्याला वेगवेगळ्या क्षेत्रात परिपूर्ण व्हायचे आहे. 2047 मध्ये, भारत देश आपल्या स्वायत्ततेचे शतक महोत्सवी वर्षे २०४७ मध्ये पूर्ण करेल तो आपल्यासाठी एक भव्यदिव्य क्षण असेल. या महान क्षणाचे स्मरण करण्यासाठी भारत सरकारने सर्व टप्प्यांवर भारताला शालेय शिक्षण, आरोग्य, उद्योग आणि तंत्रदयान यासारख्या सर्व दृष्टीकोनातून एक परिपूर्ण झालेला देश म्हणून पाहण्यासाठी 'आज्ञादी का अमृत महोत्सव' सुरु केला आहे त्यामुळे या देशातील प्रत्येक नागरिकाला महत्वाच्या क्षेत्रातील प्रगती, अधिक विकसित जीवनशैलीसह एक सुजलाम सुफलाम असे भविष्य देईल.

मला भारताला एक समस्यामुक्त राष्ट्र म्हणून पहायचे आहे जिथे सर्व रहिवासी खऱ्या शांततेने आनंदाने राहू शकतात. जेव्हा व्यक्तींना लैंगिक समानता, व्यवसायातील खुली दारे,

भ्रष्टाचार नियंत्रण, विकसित वैद्यकीय सेवा, अधिक विकसित शिक्षण, उपासमारीची कमी होणारी गती यामुळे भारत एक आत्मविश्वासपूर्ण देश बनेल तेव्हा ही कल्पना प्रत्यक्षात येईल. देशाच्या वाढीसाठी आणि विकासात योगदान देणे ही प्रत्येक नागरिकाची जबाबदारी आहे. भारताचा नागरिक म्हणून, माझा विश्वास आहे की 2047 पर्यंत भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्यात माझी भूमिका महत्वाची असेल.

या निबंधात, मी या उदात्त कार्यात मी कसे योगदान देऊ शकते याबद्दल माझ्या योजना आणि कल्पनांची रूपरेषा सांगेन.

- **प्रथम, शिक्षण ही यशाची गुरुकिल्ली आहे.**- हा पाया आहे ज्यावर विकसित राष्ट्र उभारले जाते. एक भारतीय नागरिक या नात्याने मला शिक्षणाचे महत्त्व समजते आणि भारतातील प्रत्येक मुलाला दर्जेदार शिक्षण मिळायला हवे असे मला वाटते. ग्रामीण भागातील वंचित मुलांना शिक्षणात प्रवेश मिळवून देण्यासाठी माझा वेळ आणि संसाधने स्वयंसेवा करण्याची माझी योजना आहे. मला विश्वास आहे की, देशातील तरुणांना शिक्षित करून आपण एक कुशल आणि जागतिक बाजारपेठेत स्पर्धात्मक अशी कार्यशक्ती निर्माण करू शकतो.
- **दुसरे म्हणजे, तंत्रज्ञान हा विकासाचा आणखी एक महत्वाचा पैलू आहे.** - जग झपाट्याने विकसित होत आहे आणि आपले भविष्य घडवण्यात तंत्रज्ञान महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहे. भारताने तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात अभूतपूर्व प्रगती केली आहे, पण अजून खूप मोठा पल्ला गाठायचा आहे. एक उत्साही नागरिक म्हणून, मी उद्योगात करिअर करून भारतातील तंत्रज्ञानाच्या विकासात योगदान देण्याची योजना आखत आहे. माझा विश्वास आहे की नवीन तंत्रज्ञान आणि नवकल्पना विकसित करून आपण रोजगाराच्या संधी निर्माण करू शकतो आणि अर्थव्यवस्थेला चालना देऊ शकतो.
- **तिसरे म्हणजे, भारत हा अफाट नैसर्गिक संसाधनांचा देश आहे.** - भविष्यातील पिढ्यांसाठी ही नैसर्गिक संसाधने उपलब्ध राहतील याची खात्री करण्यासाठी आपण या संसाधनांचा जपून वापर केला पाहिजे. मी पर्यावरणविषयक समस्यांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यासाठी आणि पर्यावरण जपण्याच्या पद्धतींना प्रोत्साहन देण्यासाठी काम करण्याची योजना आखत आहे. असे केल्याने, आपण आपला कार्बन फूटप्रिंट(जळणारी जंगले) कमी करू शकतो आणि आपल्या ग्रहाचे संरक्षण करू शकतो.

- चौथे, भारत हा समृद्ध संस्कृती आणि वारसा असलेला वैविध्यपूर्ण देश आहे. - आपण आपली संस्कृती आणि परंपरा जपल्या पाहिजेत. भारतीय कला, संस्कृती आणि वारसा यांना चालना देण्यासाठी माझा वेळ आणि संसाधने स्वेच्छेने देण्याची माझी योजना आहे. असे केल्याने, आपण आपल्या नागरिकांमध्ये अभिमान आणि आपलेपणाची भावना निर्माण करू शकतो.
- पाचवे, भारत हे विविध सामाजिक समस्या असलेले राष्ट्र आहे. - एक भारतीय नागरिक या नात्याने, मी शिक्षण, आरोग्यसेवा, पर्यावरण संवर्धन, दारिद्र्य निर्मूलन इत्यादीसारख्या विविध सामाजिक कारणांसाठी स्वयंसेवा करण्याची योजना आखत आहे. तसेच, या कारणांसाठी काम करणाऱ्या स्वयंसेवी संस्था किंवा समुदाय गटांमध्ये सामील होणे हे माझे मुख्य उद्दिष्टांपैकी एक असेल जेथे माझा वेळ आणि कौशल्ये याद्वारे मी योगदान देईन.
- सहावे, भारत हे अनेक उद्योजक आणि नवोन्मेषकांचे घर आहे ज्यांनी देशाच्या विकासात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे. - एक भारतीय नागरिक या नात्याने, नवीन कल्पनांचा शोध घेऊन, समविचारी व्यक्तींसोबत सहयोग करून आणि नवोन्मेष आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहन देणाऱ्या इव्हेंट्स आणि स्पर्धांमध्ये भाग घेऊन नवकल्पना आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहन देण्याची माझी योजना आहे.
- सातवे, भारतात स्वच्छता, आरोग्य आणि लैंगिक समानता यासारख्या अनेक समस्या आहेत ज्याकडे लक्ष देण्याची गरज आहे. - एक भारतीय नागरिक या नात्याने, मी माहिती सामायिक करून, मोहिमांमध्ये भाग घेऊन आणि लोकांना कृती करण्यास प्रोत्साहित करून या समस्यांबद्दल जागरूकता पसरविण्यास मदत करण्याची योजना आखत आहे. तसेच, एक जबाबदार नागरिक बनून भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्यात योगदान देण्याची माझी योजना आहे. यामध्ये कायद्याचे पालन करणे, कर भरणे, निवडणुकीत मतदान करणे आणि इतरांच्या हक्कांचा आणि स्वातंत्र्यांचा आदर करणे समाविष्ट आहे. एक जबाबदार नागरिक बनून, मी इतरांसमोर आदर्श ठेवण्याचे आणि राष्ट्राच्या सर्वांगीण विकासात योगदान देण्याचे ध्येय ठेवते.
- आठवे भ्रष्टाचार हा भारतातील विकासातील एक महत्वाचा अडथळा आहे.- सरकार आणि समाजातील सर्व स्तरावरील भ्रष्टाचार नष्ट करण्यासाठी आपण काम केले पाहिजे. मी भ्रष्टाचाराच्या हानिकारक प्रभावांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्याची आणि सरकार आणि समाजात पारदर्शकता आणि जबाबदारीला प्रोत्साहन देण्याची योजना आखत आहे.

शेवटी, 2047 पर्यंत भारताला विकसित राष्ट्र बनवणे हे एक महत्वाकांक्षी उद्दिष्ट आहे, परंतु प्रत्येक नागरिकाच्या सामूहिक प्रयत्नांनी ते साध्य करणे शक्य आहे. शिक्षण, तंत्रज्ञान, पर्यावरणीय शाश्वतता, संस्कृती आणि वारसा जतन करणे आणि भ्रष्टाचाराविरुद्धच्या लढ्यात योगदान देणे ही या उदात्त कार्यात माझी भूमिका आहे. या उद्दिष्टांसाठी कार्य करून, मला विश्वास आहे की आपण स्वतःसाठी आणि भावी पिढ्यांसाठी एक चांगला भारत निर्माण करू शकतो. आपल्या स्वातंत्र्याच्या शताब्दी वर्ष 2047 पर्यंत भारत एक विकसित राष्ट्र बनण्याची खात्री करण्यासाठी आपण सर्वांनी एकत्रितपणे काम केले पाहिजे.

परिचय

भारत इतिहासाच्या एका महत्त्वपूर्ण वळणावर आहे. 21 वे शतक हे भारताचे शतक असेल, कारण हा देश आपल्या क्षमतांबद्दल आत्मविश्वासाने भविष्यात वाटचाल करेल. भारत आज जगातील 5वी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था आहे आणि 2027 पर्यंत जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था असेल, कारण तिचा GDP US\$ 5 ट्रिलियन (IMF अंदाज) ओलांडतो. 2047 पर्यंत, भारत विकसित राष्ट्राच्या सर्व गुणधर्मांसह US\$ 30 ट्रिलियन अर्थव्यवस्था बनणार आहे. तो विकसित भारत असेल.

परिवर्तनात्मक क्षणांचे महत्त्व

राष्ट्रांच्या इतिहासात एक टर्निंग पॉइंट येतो, जेव्हा एखादे राष्ट्र क्षणाचा वेध घेते आणि वेगाने प्रगती साधते यापैकी काही देश आहेत ज्यात -

एक आहे जपान . द्वितीय विश्वयुद्धानंतर, जपानमध्ये 1950 आणि 60 च्या दशकात एक उल्लेखनीय परिवर्तन घडून आले, जो याआधी कधीही न पाहिलेला वेगवान आर्थिक विकासाचा कालावधी, ज्याला अनेकदा 'जपानीज पोस्ट-वॉर इकॉनॉमिक मिरॅकल' असे संबोधले जाते. या युगाने जपानला जागतिक अर्थव्यवस्थेत आघाडीवर आणले आणि जागतिक आर्थिक शक्तीस्थान म्हणून स्थापित केले.

दुसरा देश आहे जर्मनी. जर्मनीचा आर्थिक मार्ग 1950, 60 आणि 70 च्या दशकात बदलला, ज्याला Wirtschaftswunder किंवा 'Economic miracle' म्हणूनही ओळखले जाते, जलद आर्थिक वाढ आणि वाढत्या जीवनमानाचा कालावधी. जर्मनी तेव्हापासून जागतिक स्तरावर सर्वात मोठ्या आणि सर्वात स्पर्धात्मक अर्थव्यवस्थांपैकी एक राहिले आहे, जे त्याच्या मजबूत उत्पादन बेस आणि तांत्रिक पराक्रमासाठी ओळखले जाते.

तिसरा देश आहे सिंगापूर . विकसनशील देश असण्यापासून, सिंगापूरने 1960 आणि 70 च्या दशकात स्वतःला बदलले, जगातील सर्वात श्रीमंत राष्ट्रांपैकी एक बनले आणि आशियातील एक आर्थिक शक्तीस्थान बनले जे तांत्रिकदृष्ट्या अत्याधुनिक आहे.

चौथा देश आहे दक्षिण कोरिया. युद्धग्रस्त, कृषीप्रधान आणि उद्ध्वस्त देश असल्याने, दक्षिण कोरियाने 1960 ते 90 च्या दशकापर्यंत आपल्या अर्थव्यवस्थेत नाटकीय बदल घडवून आणले, हा काळ जगातील आघाडीच्या कंपन्यांसह 'हान नदीवरील चमत्कार' म्हणून ओळखला जातो. ही अशी राष्ट्रे आहेत ज्यांना वळणाचे महत्त्व माहित होते आणि त्यांनी त्या प्रसंगाचा उपयोग आर्थिक दिग्गज बनण्यासाठी केला. भारतही अशा संधीच्या उंबरठ्यावर आहे.

भारताची संधी - त्याचा टर्निंग पॉइंट

हा भारताचा अमृत काळ आहे. भारत अनेक आघाड्यांवर बदलला आहे आणि टेक ऑफसाठी सज्ज आहे. मागील वर्षामध्ये संपूर्ण शिक्षा आणि विद्यापीठे, IIT, IIM, वैद्यकीय आणि नर्सिंग महाविद्यालये, कौशल्य (प्रधानमंत्री कौशल विकास योजना) आणि बरेच काही यासारख्या धोरणे आणि योजनांद्वारे सामाजिक आणि आर्थिक पायाभूत सुविधांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर विस्तार झाला आहे. गेल्या दशकात, विद्यापीठे आणि महाविद्यालयांची संख्या अनेक पटींनी वाढली आहे आणि भारतीय उच्च शिक्षण प्रणाली आज 1,113 विद्यापीठे/विद्यापीठ-स्तरीय संस्था, 43,796 महाविद्यालये आणि 4.33 कोटी विद्यार्थी असलेल्या 11,296 स्वतंत्र संस्था आहेत. उच्च शिक्षणातील एकूण नोंदणी प्रमाण (GER) 28.4 पर्यंत वाढले आहे. त्याचप्रमाणे आरोग्य सेवा क्षेत्राचा सर्वच आघाड्यांवर मोठ्या प्रमाणावर विस्तार झाला आहे. 2022 मध्ये, 1,56,000 आयुष्मान भारत केंद्रे होती, जी त्यांच्या घराजवळच्या समुदायांना प्राथमिक आरोग्य सेवा पुरवत होती. सुमारे 13.97 लाख अंगणवाडी केंद्रांचे विशाल नेटवर्क अर्ली चाइल्डहुड केअर आणि शिक्षण असलेल्या जवळपास 10 कोटी मुलांना समाविष्ट करते. बालमृत्यू दर (IMR), माता मृत्यू दर (MMR), आणि कमी वजनाच्या मुलांची टक्केवारी यासारखे विविध आरोग्य निर्देशक लक्षणीयरीत्या घसरले आहेत. 2018 मध्ये सुरु करण्यात आलेल्या पोशन मिशन अंतर्गत 10 कोटींहून अधिक महिला आणि बालकांचा समावेश करण्यात आला आहे. मिशन इंद्रधनुष अंतर्गत मजबूत लसीकरण कार्यक्रमांमुळे संपूर्ण लसीकरण कवरेज 62% वरून 81% पर्यंत वाढले आहे. पुढे जाऊन आपल्याला आरोग्य सेवा जागतिक स्तरावर वाढवण्याची गरज आहे. ग्रामीण भारताचाही कायापालट होत आहे. आम्ही वीज, पिण्याचे पाणी, बँक खाती, रस्ते, मोबाईल कनेक्टिव्हिटी आणि इतर अनेक क्षेत्रात सार्वत्रिक कवरेज साध्य करण्याच्या

जवळ आहोत किंवा आधीच गाठले आहे. शहरी भारतासारखेच फायदे आता ग्रामीण भारताला मिळू लागले आहेत. आम्ही प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना आणि मनरेगा द्वारे गरिबांना बळकट केले आहे आणि त्रास टाळला आहे. प्रधानमंत्री आवास योजना सर्वांसाठी घरे उपलब्ध करून देत आहे. इतर आघाड्यांवरही प्रगती अभूतपूर्व आहे. मोबाईल फोन आणि इंटरनेटचा प्रवेश प्रचंड आहे. भारतात 120 कोटी मोबाईल फोन वापरकर्ते आणि 80 कोटी इंटरनेट वापरकर्ते आहेत. भारतात 30 कोटी युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस (UPI) वापरकर्ते आहेत ज्यात दरमहा 1,000 कोटी व्यवहार होतात. सर्व डिजिटल व्यवहारांपैकी 40% पेक्षा जास्त UPI वर होतात. द्रुतगती मार्गासह महामार्ग नेटवर्कचा मोठ्या प्रमाणावर विस्तार झाला आहे. रेल्वेने क्षमतेत सुधारणा केली आहे आणि वंदे भारत सारख्या नवीन गाड्या आणून चांगल्या वातावरणात प्रवासाचा वेग वाढवला आहे. हवाई प्रवासाचा विस्तार झाला आहे आणि तो विक्रम मोडत आहे. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातही आम्ही चांद्रयान आणि इतर अंतराळ मोहिमांमधून नवे टप्पे गाठले आहेत. आम्ही डिजिटल पब्लिक इन्फ्रास्ट्रक्चर (DPI) ही आधार, UPI, AA स्टॅक, COWIN प्लॅटफॉर्म, GEM आणि इतर अनेकांसह जगाला हेवा वाटेल अशी प्रगती उद्योग क्षेत्रात केलेली असून जगासाठी आम्ही उत्पादन केंद्र बनण्याच्या मार्गावर आहोत. सेवांमध्ये, जिथे आम्ही खूप मजबूत आहोत, आमची आयटी आणि नॉन-आयटी क्षेत्रे जागतिक होत आहेत. डिजिटल इंडिया आणि स्टार्टअप इंडिया यांसारख्या सहाय्यक सरकारी धोरणांसह तरुण भारताची सर्जनशीलता आणि नवनिर्मितीची क्षमता तरुणांना रोजगार निर्माते बनण्यास सक्षम करत आहे. भारतात 100 पेक्षा जास्त युनिकॉर्न आहेत ज्यांचे एकूण मूल्य US\$ 340 बिलियन पेक्षा जास्त आहे आणि ते जगातील 3री सर्वात मोठी स्टार्टअप इकोसिस्टम म्हणून उदयास आले आहे. हे सर्व आपण आता ज्या टेकऑफ क्षणात आहोत त्याकडे निर्देश करत असताना, सर्वात महत्वाचा म्हणजे आपला **लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश**. 144 कोटी लोकसंख्येसह, भारत हे 29 वर्षे वय असलेल्या सर्वात तरुण राष्ट्रांपैकी एक आहे. हे जगातील एकूण तरुण लोकसंख्येपैकी सुमारे 20% आहे. 2047 पर्यंत टिकण्याची ही एक मोठी संधी आहे, या लाभांशाचा चांगला उपयोग करून आपण भारताला विकसित भारत बनवू शकतो.

भारताने क्वांटम लीप क्षमतेचे प्रदर्शन केले आहे

गेल्या दशकात भारताचा कायापालट करण्याच्या आपल्या क्षमतेचे अभूतपूर्व प्रदर्शन आपण पाहिले आहे. लक्षित योजनांसह कोणालाही मागे न ठेवण्यावर लक्ष केंद्रित केलेल्या सर्वसमावेशक गव्हर्नन्स मॉडेलमुळे 2030 पर्यंत शाश्वत विकास उद्दिष्टांपेक्षा 13.5 कोटी लाभार्थी दारिद्र्यातून बाहेर पडले आहेत. 'आम्ही करू शकतो' याचा पुरावा देणारे काही परिवर्तनकारी प्रभावी उपक्रम आहेत.

- **खेळ - खेळो इंडियाच्या** एकत्रित प्रयत्नांद्वारे, आम्ही मागील विक्रम मोडत आहोत आणि नुकत्याच झालेल्या आशियाई क्रीडा स्पर्धेत पदकांचा 100 चा टप्पा ओलांडला आहे.
- **जन धन खाती** - अल्प कालावधीत, आम्ही 40 कोटी बँक खाती जोडली ज्यामुळे आर्थिक समावेशन सुनिश्चित केले जाईल, ज्याची लोकांना अपेक्षा होती असे काही वर्षे लागतील.
- **कोविड लस** - स्वदेशी कोविड-19 लसींसह COWIN प्लॅटफॉर्मद्वारे चालवलेला कोविड लसीकरण कार्यक्रम हा जगातील सर्वात मोठा लसीकरण कार्यक्रम होता जो 200 कोटी प्राप्तकर्त्यांना निर्दोषपणे वितरित केला गेला. मानवी इतिहासात नसलेली ही सार्वजनिक आरोग्य उपलब्धी आहे. 98 देशांना 23.5 कोटी कोविड लस मोफत पुरवून आम्ही लस मैत्री उपक्रमाद्वारे जगभरातील लाखो लोकांचे जीव वाचविण्यात मदत केली. जागतिक आरोग्य आणि कल्याणासाठी भारताच्या वचनबद्धतेचा हा पुरावा आहे.
- **चांद्रयान** - भारताची चंद्रावरची मोहीम आणि चंद्राच्या दक्षिण ध्रुवावर उतरणारा पहिला देश बनून विज्ञानातील आपली उत्कृष्टता दाखवून दिली आणि आर्थिकदृष्ट्या सीमा तोडल्या. यामुळे जगातील आघाडीची राष्ट्रे आश्चर्यचकित झाली आहेत आणि मर्यादित बजेटमध्ये काय साध्य केले जाऊ शकते, विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या पुढे असलेल्या महान कार्यासाठी भारत हा प्रेरणा आहे आणि प्रोत्साहन आहे.
- **हवामान उद्दिष्टे** - भारत हा एकमेव देश आहे ज्याने 9 वर्षे अगोदरच 40% उर्जा क्षमता गैर-जीवाश्म इंधनापासून पूर्ण केली आहे. यामुळे आपली जागतिक स्थिती उंचावली आहे.

- **डिजिटल पब्लिक इन्फ्रास्ट्रक्चर** - आम्ही सेट केलेला DPI एका विशिष्ट गतीने विस्तारित करण्यात आला आहे, ज्यामुळे भारताला डिजिटायझेशनमध्ये जागतिक स्तरावर अग्रेसर बनता आले आहे.
- **पायाभूत सुविधांचा विस्तार** - अत्याधुनिक पायाभूत सुविधांचा जलद विस्तार हे सुधारित क्षमतेचे आणखी एक उदाहरण आहे. गेल्या 9 वर्षांत, रेल्वे ट्रॅक बांधणीचा वेग 1,452 किमी/वर्षावरून 3 पटीने वाढून 5,243 किमी/वर्ष झाला आहे. राष्ट्रीय महामार्ग नेटवर्क 60% ने वाढून 1,45,240 किमी झाले आहे. 1974 ते 2014 पर्यंत विमानतळांमध्ये 100% वाढ झाली आहे.
- **भारताची जागतिक स्थिती** - संपूर्ण जगाने जागतिक नेता म्हणून, G20 चे अध्यक्ष म्हणून भारताच्या राजनैतिक आणि संघटनात्मक क्षमतेचा आदर केला. आम्ही G20 सत्रे भारताच्या कानाकोपऱ्यात नेली आणि नवी दिल्ली नेत्यांची घोषणा ही भारताच्या इतिहासातील एक मैलाचा दगड आहे. भारताचे जागतिक स्तर उंचावत असताना, आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी सारख्या आंतरराष्ट्रीय संस्था आता भारतात स्थापन होत आहेत आणि आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूकदार मोठ्या प्रमाणात भारतात येत आहेत. अनेक बाबतीत भारत जगाचे नेतृत्व करत आहे.

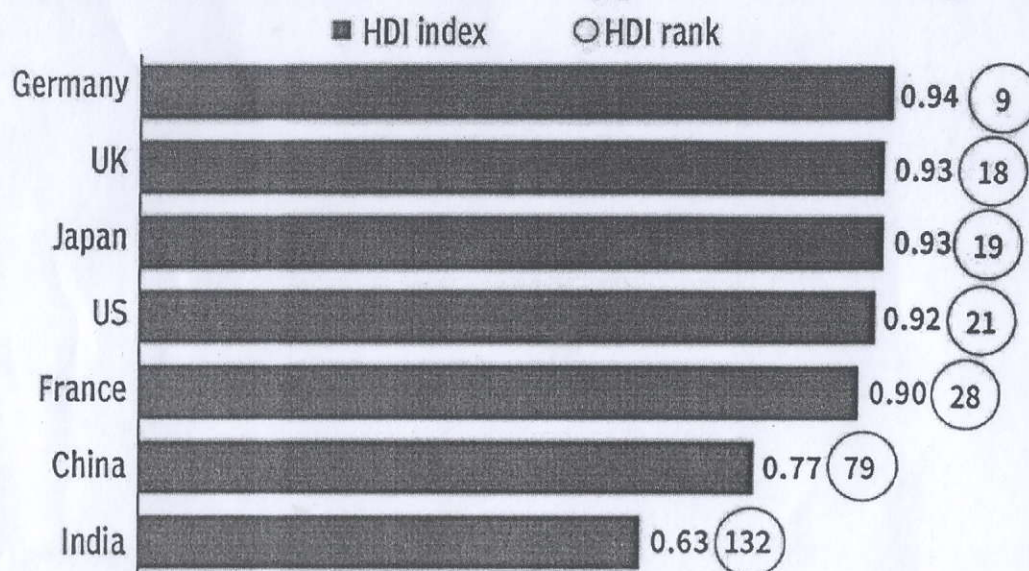
या नाट्यमय सुधारणा सर्वसमावेशक गव्हर्नन्स मॉडेलमुळे घडल्या आहेत ज्यात सेवा वितरणाचा वेग, कामकाजाची पारदर्शकता आणि तळागाळातील परिणामांवर लक्ष केंद्रित करून कोणालाही मागे न ठेवण्यावर लक्ष केंद्रित केले आहे. ही भारतासाठी दीर्घकालीन दृष्टीकोनाची समज देखील आहे.

केंद्र सरकारची 'Developed India@2047' योजना सुरू करण्यामागील प्राथमिक उद्दिष्ट म्हणजे स्वातंत्र्याची 100 वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर देशाला विकसित राष्ट्र बनवणे. आपल्या भारताला 1947 मध्ये गुलामगिरीतून स्वातंत्र्य मिळाले आहे. या कार्यक्रमाची घोषणा करताना पंतप्रधान नरेंद्र मोदी म्हणाले, "भारताच्या इतिहासातील हा काळ आहे जेव्हा देश मोठी झेप घेण्याच्या तयारीत आहे, आपल्या आजूबाजूला असे अनेक देश आहेत ज्यांनी योग्य वेळी मोठी झेप घेतली आहे आणि स्वतःमध्ये परिवर्तन घडवून आणले आहे. विकसित केले आहेत. आणि हा आमचा अमृतकाल चालू आहे, ज्याचा आपण पुरेपूर फायदा घ्यायचा आहे आणि स्वातंत्र्याच्या 100 वर्षांनंतर भारताला विकसित भारत बनवायचा आहे.

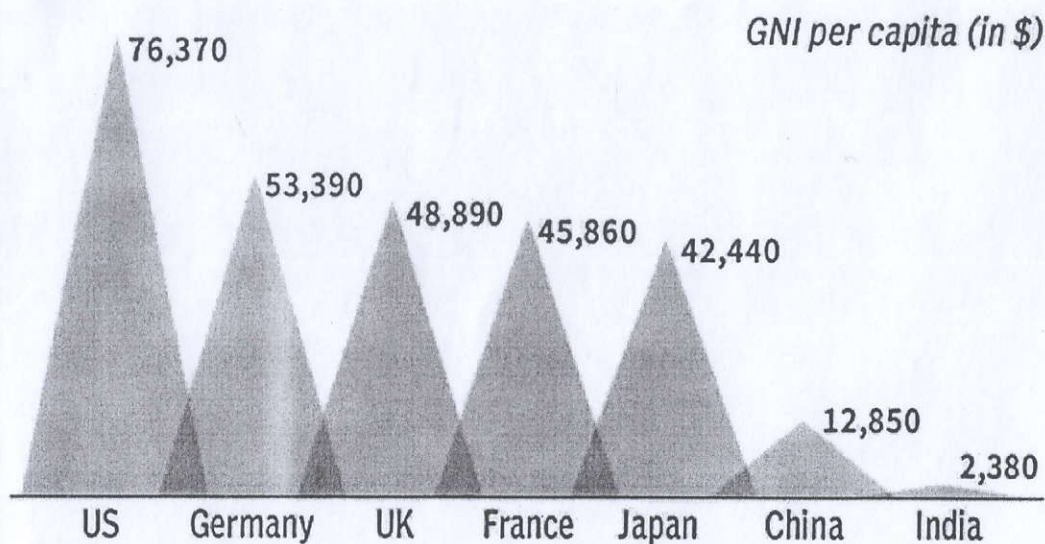
भारताला 2047 पर्यंत विकसित राष्ट्र बनवायचे असेल तर या पॅरामीटर्सपर्यंत पोहोचणे आवश्यक आहे. :-

सकल राष्ट्रीय उत्पन्न (GIN)
 दरडोई उत्पन्न (PCI)
 सकल देशांतर्गत उत्पादन (GDP)
 मानव विकास निर्देशांक (HDI)

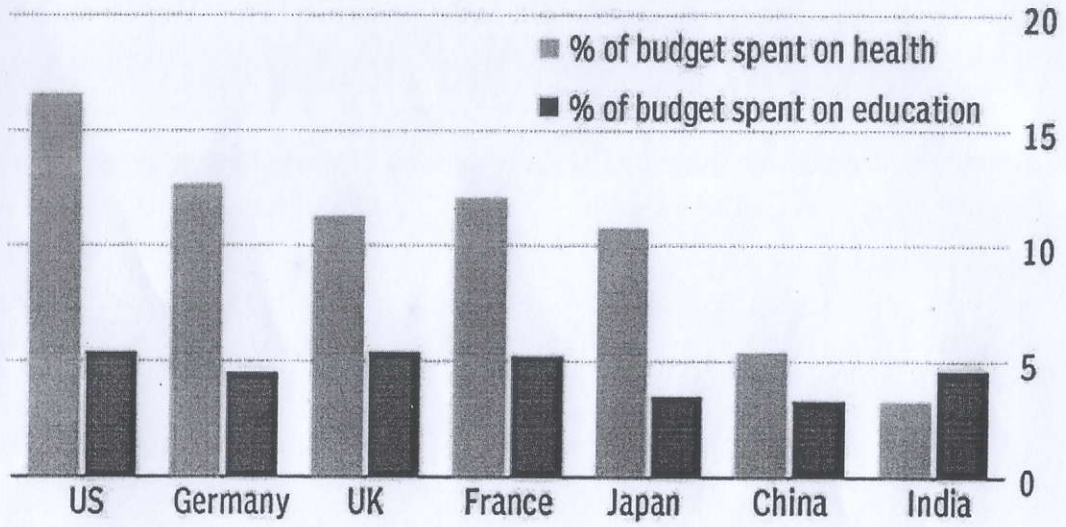
HDI rank and Index of the 7 biggest economies by GDP



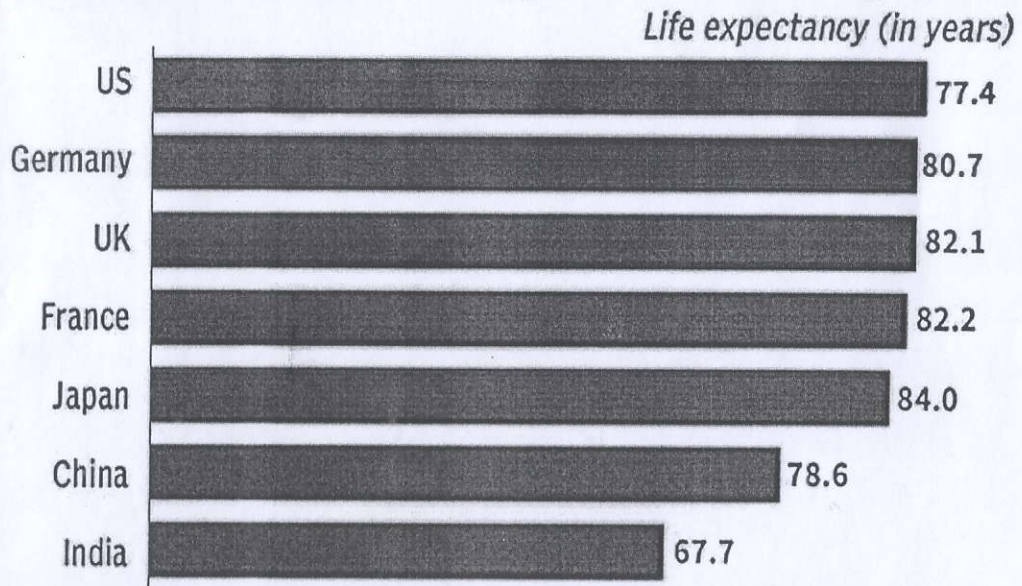
GNI per capita of the 7 biggest economies by GDP



% of government spending on health and education



Life expectancy of the 7 biggest economies by GDP



Source : World Bank, UNDP Latest available data starting from 2021

भारतासाठी संधी

- **डेमोग्राफिक डिव्हिडंड:** भारताची तरुण लोकसंख्या ही एक संपत्ती आहे ,त्यांना शिक्षण, कौशल्य विकास आणि रोजगाराच्या माध्यमातून त्यांच्या क्षमतेचा योग्य वापर करून विकासाला गती दिली जाऊ शकते.

- **मजबूत माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्र:** भारताचा आयटी उद्योग ही जागतिक यशोगाथा आहे. तंत्रज्ञान आणि नवोपक्रमात सातत्यपूर्ण गुंतवणूक देशाला पुढे नेऊ शकते.
- **उद्योजकता इकोसिस्टम:** भारतात स्टार्टअप्स आणि उद्योजकीय उपक्रमांमध्ये वाढ झाली आहे. या इकोसिस्टमचे पालनपोषण केल्याने नोकऱ्या निर्माण होऊ शकतात आणि नाविन्यपूर्णतेला चालना मिळते.
- **धोरणात्मक गुंतवणूक:** मानवी भांडवल (शिक्षण, आरोग्यसेवा) आणि पायाभूत सुविधा (रस्ते, बंदरे, डिजिटल कनेक्टिव्हिटी) मध्ये केंद्रित गुंतवणूक महत्वाची आहे.
- **जागतिक भागीदारी:** इतर देशांसोबत सहयोग करणे, ज्ञानाची देवाणघेवाण करणे आणि जागतिक मूल्य साखळीत सहभागी होणे यामुळे वाढ होऊ शकते.

विकसित स्थिती आणि संबंधित उपाय साध्य करण्यासाठी भारतासमोरील आव्हाने

- **लोकसंख्या व्यवस्थापन:** आपली प्रचंड लोकसंख्या संसाधनांवर दबाव आणू शकते. न्याय्य विकास सुनिश्चित करण्यासाठी शाश्वत लोकसंख्या व्यवस्थापन धोरण आवश्यक आहे.
- **असमानता आणि सामाजिक न्याय:** उत्पन्नातील असमानता कायम आहे. ही तफावत दूर करण्यासाठी उपेक्षित समुदायांचे उत्थान करणारी, सामाजिक न्यायाला चालना देणारी आणि समान संधी प्रदान करणारी लक्षित धोरणे आवश्यक आहेत.
 - लैंगिक समानता, LGBTQ+ अधिकार आणि जीवनाच्या सर्व क्षेत्रात समावेशकता अधिक विकसित आणि सामंजस्यपूर्ण समाजासाठी योगदान देते.
 - शहरी आणि ग्रामीण भागातील दरी दूर करणे महत्वाचे आहे.
- **ग्रामीण भारताचा सामाजिक-आर्थिक समावेश:** असा अंदाज आहे की 2030 पर्यंत, 40% भारतीय शहरी रहिवासी असतील. तथापि, ग्रामीण भागात अजूनही अपुऱ्या पायाभूत सुविधा, दर्जेदार शिक्षणापर्यंत मर्यादित प्रवेश आणि आरोग्य सेवा असमानतेचा सामना करावा लागतो. शहरी आणि ग्रामीण भागात समतोल विकास साधणे महत्वाचे आहे.
 - शिक्षण, कौशल्य निर्माण आणि सुधारित उपजीविकेच्या संधींद्वारे ग्रामीण समुदायांचे सक्षमीकरण हे एक गंभीर आव्हान आहे.

- **नोकरशाही आणि भ्रष्टाचार:** प्रशासकीय प्रक्रिया सुलभ करणे, लाल फिती कमी करणे आणि पारदर्शकता वाढवणे ही बारमाही आव्हाने आहेत. शाश्वत प्रगतीसाठी कार्यक्षम प्रशासन आवश्यक आहे.
- **शैक्षणिक सुधारणा:** दर्जेदार शिक्षण हा विकासाचा पाया आहे. भारताला अशा सुधारणांची गरज आहे ज्यामुळे प्रवेश आणि गुणवत्ता दोन्ही वाढेल. व्यावसायिक प्रशिक्षण आणि डिजिटल साक्षरता तितकीच महत्वाची आहे.
- **आरोग्य आणि स्थिरता:** निरोगी लोकसंख्या ही कोणत्याही विकसित राष्ट्राची आधारशिला असते. भारताला कुपोषणापासून ते असंसर्गजन्य रोगांपर्यंतच्या आरोग्याच्या आव्हानांचा सामना करावा लागतो. आरोग्यसेवा पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा, प्रतिबंधात्मक उपाय आणि दर्जेदार वैद्यकीय सेवांमध्ये प्रवेश आवश्यक आहे.
 - याव्यतिरिक्त, पर्यावरण आणि आर्थिकदृष्ट्या टिकाऊपणा महत्त्वपूर्ण आहे. विकास आणि पर्यावरणीय जबाबदारी यांच्यात समतोल राखणे हे अवघड काम आहे. स्वच्छ ऊर्जा उपाय, कार्यक्षम कचरा व्यवस्थापन आणि हवामानाबाबत जागरूक धोरणे स्वीकारण्यात भारत अग्रेसर असावा.
- **कौशल्य विकास आणि रोजगारक्षमता:** जग जसजसे विकसित होत आहे, तसतसे यशासाठी आवश्यक कौशल्ये विकसित होतात. वर्ल्ड इकॉनॉमिक फोरमच्या मते, निम्म्याहून अधिक भारतीय कामगारांना भविष्यातील जॉब मार्केटच्या मागण्या पूर्ण करण्यासाठी पुन्हा कौशल्याची आवश्यकता असेल त्यासाठी
- शाश्वत आर्थिक वाढीसाठी कौशल्यातील अंतर कमी करणे महत्वाचे आहे.
 - याव्यतिरिक्त, आमच्या वाढत्या कर्मचाऱ्यांसाठी अर्थपूर्ण रोजगार संधी सुनिश्चित करणे - विशेषतः ऑटोमेशन आणि डिजिटल परिवर्तनाच्या संदर्भात - आवश्यक आहे.
- **पायाभूत सुविधा आणि कनेक्टिव्हिटी:** भारताने पायाभूत सुविधांच्या विकासात लक्षणीय प्रगती केली असली तरी, अजूनही बरेच काही करायचे आहे. वाहतूक नेटवर्कचे आधुनिकीकरण करणे, विश्वासार्ह वीज पुरवठा सुनिश्चित करणे आणि डिजिटल डिवाइस बंद करणे ही कार्ये चालू आहेत.
 - भौतिक आणि डिजिटल दोन्ही कनेक्टिव्हिटी आर्थिक प्रगती करतात. रस्ते, रेल्वे आणि हायस्पीड इंटरनेटमध्ये गुंतवणूक आवश्यक आहे.

- एकविसावे शतक हे भारताचे आहे, असे जगभरात म्हटले जाते. निर्णायक टप्प्यावर भारत उभा आहे. विशेषतः गेल्या दहा वर्षांत भारताने ज्या आत्मविश्वासाने जागतिक पातळीवर अनिश्चितता असताना, ज्या संधी साधल्या, जो लौकिक प्राप्त केला, त्या उल्लेखनीय अशाच आहेत . 2047 मधील 'विकसित भारत' यावर अण्णामलाई यांच्या भाषणाने शैक्षणिक, धोरणात्मक वर्तुळ आणि आर्थिक मंचांवर चर्चा सुरू केली आहे. त्यांच्या संबोधनातील मुख्य मुद्द्यांचे विश्लेषण करतानाच, जगातील इतर मुख्य अर्थव्यवस्थांच्या तुलनेत भारत कुठे आहे, याचाही तुलनात्मक अभ्यास करणे योग्य ठरेल. भारत हा जागतिक पातळीवर पाचवी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था म्हणून ओळखला जातो. 2027 पर्यंत, भारताचा जीडीपी पाच ट्रिलियन डॉलर असेल, असा अंदाज 'आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी'ने व्यक्त केला आहे. म्हणजेच ती तिसऱ्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था म्हणून ओळखली जाईल. देशातील वाढता मध्यमवर्ग, तांत्रिक प्रगती आणि धोरणात्मक सुधारणांमुळे देशाच्या विकासाचा मार्ग लक्षणीय असाच आहे.
- अण्णामलाई यांनी भारताची तुलना इतर राष्ट्रांशी करताना, अर्थव्यवस्थेत नेमके कशा प्रकारचे बदल घडवून आणले पाहिजेत, हे अधोरेखित केले आहे.
- 'जागतिक बँके'च्या अंदाजानुसार, भारताला 1947 ते 2014 या कालावधीत दोन ट्रिलियन डॉलरची अर्थव्यवस्था होण्यासाठी 67 वर्षे लागली. 2024 मध्ये ती चार ट्रिलियन डॉलरची अर्थव्यवस्था झाली आहे. म्हणजेच दहा वर्षांत भारताने दोन ट्रिलियन डॉलरची भर घातली. 2027 मध्ये तो पाच ट्रिलियन डॉलरचा होणार आहे. म्हणजेच एक ट्रिलियनची भर केवळ तीन वर्षांत पडणार आहे. क्रयशक्ती समतेच्या बाबतीत भारत दहा ट्रिलियन डॉलरची अर्थव्यवस्था आहे. भारताचे दरडोई उत्पन्न 2004 मधील 624 डॉलरवरून 2014 मध्ये 1 हजार 560 डॉलर आणि 2022 मध्ये 2 हजार 411 डॉलर झाले आहे. एकूणच 'विकसित भारत' ही केवळ महत्वाकांक्षा नसून, आर्थिक परिवर्तनाचा तो आदर्श असा रोडमॅप आहे. 2047 कडे वाटचाल करत असताना, या संधी भारताने साधल्या, तर तो जागतिक महासत्ता म्हणून नक्कीच पुढे येईल .
- 1. नवोन्मेष आणि अर्थव्यवस्था : गेल्या 50 वर्षांमध्ये, जगानं कृषी अर्थव्यवस्थेकडून औद्योगिक अर्थव्यवस्थेत संक्रमण केलंय. आता नॉलेज इकॉनॉमीच्या माध्यमातून त्याचे रूपांतर होत आहे. नॉलेज इकॉनॉमीमध्ये इनोव्हेशन आणि इंटेलेक्चुअल प्रॉपर्टी (आयपी) महत्वाची आहेत.

- जपान आणि जर्मनीला मागे टाकून पुढील काही वर्षांत \$5 ट्रिलियन, तसेच 2047 पर्यंत \$35 ट्रिलियन अर्थव्यवस्था बनण्याचे भारताचे उद्दिष्ट आहे. याचा अर्थ दरडोई उत्पन्न \$26,000 आहे, जे सध्याच्या पातळीपेक्षा जवळपास 13 पट जास्त आहे. तरच भारताला जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनणं शक्य आहे. जेव्हा भारत आयपी-केंद्रित उद्योगांवर लक्ष केंद्रित करेल आणि जीडीपीमध्ये त्याचे योगदान वाढवेल, जे युनायटेड स्टेट्सच्या बरोबरीचे असावे. युनायटेड स्टेट्समध्ये, बौद्धिक संपदा संरक्षणाचा वापर करणारे उद्योग GDP च्या 41% पेक्षा जास्त आहे .
- तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनण्याची महत्वाकांक्षा आपण आव्हानं आणि समस्या लवकरात लवकर सोडवल्या तरच शक्य आहे. उदाहरणार्थ, 2024 च्या बौद्धिक संपदा निर्देशांकानुसार, युनायटेड स्टेट्स नेहमीच प्रथम क्रमांकावर आहे, तर भारत 42 व्या स्थानावर आहे.
- **2. जागतिक परिस्थिती :** जगभरात, पेटंट आणि औद्योगिक डिझाईन्समधील वाढीमुळं 2013 आणि 2023 दरम्यान IPR ऍप्लिकेशन्समधील वाढ 60% पेक्षा जास्त सीएजीआरनं वाढण्याची अपेक्षा आहे. अहवालानुसार, 2014-2023 दरम्यान प्रकाशित पेटंटची असाधारण संख्या 4.65 लाख होती, जी 2004-2013 दरम्यान प्रकाशित पेटंटपेक्षा 44% अधिक आहे.
- **3. उल्लेखनीय देश :** WIPO अहवाल 2023 नुसार, 1,619,268 पेटंटसह, 2.1% ची वार्षिक वाढ नोंदवून चीन पेटंटच्या संख्येत सर्वात मोठा आहे. त्यानंतर 594,340 पेटंटसह युनायटेड स्टेट्सचा क्रमांक लागतो, वार्षिक 0.5% वाढ. 289,530 सह जपान तिसऱ्या क्रमांकावर आहे आणि कोरिया 237,633 सह चौथ्या क्रमांकावर आहे, त्यानंतर 193,610 सह युरोपियन पेटंट ऑफिस आहे, ज्यात दरवर्षी 2.6% ची वाढ होते. तर वर्ष दरवर्ष 17% वाढीसह भारत सहाव्या क्रमांकावर आहे.
- **4. आयपीआरमध्ये भारताची वाढ :** यामध्ये भारताचा प्रवास उल्लेखनीय राहिलाय. गेल्या दहा वर्षांत वार्षिक आधारावर 25.2% च्या सरासरीनं वाढ झाली आहे. 2013-14 मध्ये एकूण 42591 अर्ज दाखल करण्यात आले होते, त्यापैकी फक्त 10941 भारतीयांचे होते. भारतीयांनी केलेल्या अर्जांच्या संख्येत भारतात सातत्यानं वाढ होत आहे. 2022-23 मध्ये, एकूण अर्जांची संख्या 82,811 झाली. त्यापैकी 43,301 भारतीयांनी भरले आहेत.
- **5. सेक्टरल इनोव्हेशन :** सरासरी, यांत्रिक आणि रसायनशास्त्रासारख्या पारंपारिक क्षेत्रातील नवकल्पना अनुक्रमे 20% आणि 16% आहेत. नवीन युगातील तंत्रज्ञान जसे की संगणक, इलेक्ट्रॉनिक्स आणि दळणवळण क्षेत्रे अनुक्रमे 11%, 10% आणि 9%

योगदान देतात. वस्त्रोद्योग, अन्न आणि नागरी क्षेत्रांमध्ये प्रत्येकी केवळ 1% नवकल्पना आहे.

- **6. राज्यांमध्ये नवोपक्रम :** 2013-14 ते 2022-23 पर्यंत 7.2% वाटा असलेले उत्तर प्रदेश आता गुजरात आणि तेलंगणाला मागे टाकून राज्यांमध्ये आघाडीवर आहे. तथापि, पंजाब राज्याचा वाटा 5.8% वर स्थिर आणि प्रभावी राहिला आहे. गुजरात त्याच्या उद्योजकतेसाठी ओळखला जातो, परंतु त्याचा वाटा फक्त 4.6% आहे. गेल्या दहा वर्षांत तेलंगणा सरकारनं राज्यभरातील औद्योगिक पायाभूत सुविधांचा कायापालट केला. परिणामी, त्याचा वाटा 2004-2013 ला 1% वरून 2014-2023 ला 4% पर्यंत वाढला. तर सर्वात कमी वाटा 0.3% हिमाचल प्रदेश या छोट्या राज्याचा आहे.
- **7. घटक:** भारताने आपल्या बौद्धिक संपदा परिसंस्थेत कसं परिवर्तन केले हे जाणून घेणं रोमांचक आणि महत्वाचे आहे. भारताची आयपी प्रणाली 2013 पूर्वी अप्रभावी आणि अकार्यक्षम मानली जात होती. 2014 नंतर, म्हणजे, मोदी सरकारच्या कार्यकाळात, भारतातील आयपी शासन दोलायमान आहे. याचे श्रेय भारत सरकारने सुरू केलेल्या प्रशासकीय आणि कायदेविषयक सुधारणांना देता येईल.
- **7.1 प्रशासकीय सुधारणा :** भारत सरकारने आयपी गव्हर्नन्समध्ये परिवर्तनात्मक बदल घडवून आणण्यासाठी द्विपक्षीय दृष्टिकोन स्वीकारला. एक म्हणजे प्रशासकीय सुधारणांद्वारे, ज्याचा उद्देश संपूर्ण परिसंस्थेची कार्यक्षमता सुधारणे आणि नोकरशाही कमी करणे आहे. काही उद्धरणांसाठी, 2013 पर्यंत अर्ज केल्यापासून पेटंट मंजूर करण्यासाठी सरासरी वेळ 68.4 महिने होता. आता त्यात 15 महिन्यांची कपात करण्यात आली आहे.
- आपल्या सर्वांना माहित आहे की, पेटंट मंजूर करण्यासाठी अर्ज केल्याच्या तारखेपासून लागणारा वेळ प्रत्येक डोमेन क्षेत्रासाठी बदलतो. सरकारने अर्ज भरण्यापासून ते अनुदान पुरस्काराच्या टप्प्यापर्यंतच्या प्रक्रियेसाठी लागणारा प्रशासकीय वेळ लक्षणीयरीत्या कमी केला आहे. उदाहरणार्थ, रसायनशास्त्र-संबंधित पेटंटच्या बाबतीत, 2014 पूर्वी 64.3 महिने लागलेला वेळ होता. आता ते 30.9 महिन्यांपर्यंत कमी केले आहे, जे 33.5 महिन्यांची निव्वळ घट आहे. त्याचप्रमाणे पॉलिमरशी संबंधित पेटंट अनुदानाचा कालावधी 35.5 महिन्यांनी कमी करण्यात आला.
- **7.2 वैधानिक सुधारणा:** पेटंट (सुधारणा) नियम 2016 मध्ये, सरकारने 'स्टार्टअप अर्जदार' ही नवीन श्रेणी आणली आणि फीमध्ये 80% सवलत वाढवली. यामुळे स्टार्टअप्ससाठी उपलब्ध असलेल्या परीक्षा प्रक्रियेला वेग आला. त्याचप्रमाणे, पेटंट

(सुधारणा) नियम, 2019 मध्ये, सरकारने लहान संस्थांनाही वेगवान परीक्षांचा विस्तार केला आहे. पेटंट (सुधारणा) नियम 2020 आणि 2021 मध्ये, सरकारने लहान संस्था आणि शैक्षणिक संस्थांचे शुल्क 80% कमी केले.

- या वर्षी 15 मार्च रोजी, भारत सरकारच्या वाणिज्य मंत्रालयाने पेटंट दुरुस्ती नियम 2024 अधिसूचित केले. नवकल्पना आणि आर्थिक विकासाला चालना देण्यासाठी हा एक महत्वाचा टप्पा आहे. पेटंट (सुधारणा) नियम 2024 मध्ये पेटंट मिळवणे आणि व्यवस्थापित करणे सोपे करण्यासाठी, शोधक आणि निर्मात्यांसाठी अनुकूल वातावरण सुलभ करण्यासाठी तरतुदी सादर केल्या आहेत. भारताचे विकसित भारताचे स्वप्न साध्य करण्यासाठी विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून देशाच्या आणि आर्थिक विकासाला गती देणे हे नियमांमधील बदलाचे उद्दिष्ट आहे. ती जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनेल आणि 2047 पर्यंत \$35 ट्रिलियनची असेल.

खाली भारताच्या सद्य आर्थिक परिस्थितीच्या 10 प्रमुख मुद्द्यांचे तपशीलवार तक्ता आहे:

भारताची आर्थिक ताकद (विकसित भारतावर निबंध)	वर्णन
सकल देशांतर्गत उत्पादन (GDP)	2023 मध्ये भारताचा GDP US\$3.5 ट्रिलियन आहे.
आर्थिक विकास दर	2023 मध्ये भारताचा आर्थिक विकास दर 8.2 होता, जो संपूर्ण जगात सर्वात वेगवान आहे.
परकीय चलन साठा	मार्च 2023 मध्ये US\$600 बिलियनच्या जवळपास.
स्टार्टअप्स	भारतामध्ये 100 पेक्षा जास्त युनिकॉर्न आहेत ज्यांचे एकत्रित मूल्य US\$340 अब्ज पेक्षा जास्त आहे आणि ते जगातील तिसरे मोठे स्टार्टअप इकोसिस्टम बनले आहे.

डिजिटल पेमेंट	UPI द्वारे 8 अब्जाहून अधिक मासिक व्यवहारांसह जगातील सर्वात मोठी डिजिटल व्यवहारांची संख्या, एकूण मूल्य \$180 अब्ज.
विदेशी गुंतवणूक (FDI)	2022-23 मध्ये US\$83 अब्ज डॉलरची थेट विदेशी गुंतवणूक.
रोजगार दर	2023 मध्ये बेरोजगारीचा दर सुमारे 7.5% आहे .
उत्पादन क्षेत्र	मेक इन इंडिया योजनेअंतर्गत मजबूत वाढ, 2023 मध्ये GDP च्या 17.4% पर्यंत उत्पादन.
सेवा क्षेत्र	जीडीपीमध्ये सेवा क्षेत्राचा वाटा ५४% आहे.
कृषी उत्पादन	2022-23 मध्ये एकूण अन्नधान्य उत्पादन 315 दशलक्ष टनांपेक्षा जास्त होईल.

भारताची सध्याची आर्थिक परिस्थिती

प्रमुख उद्योग आणि कृषी

भारताच्या अर्थव्यवस्थेत शेतीला खूप महत्वाचे स्थान आहे, जेथे सुमारे 50% लोक त्यावर अवलंबून आहेत. तथापि, उद्योग आणि सेवा क्षेत्र देखील वेगाने वाढत आहेत. आयटी आणि बीपीओ उद्योगांनी भारताला जागतिक स्तरावर ओळखले आहे. याव्यतिरिक्त, सौरऊर्जा आणि नाविन्यपूर्ण गुंतवणूकीमध्ये शेती आणि उद्योगांमध्ये सुधारणा करण्याची क्षमता आहे.

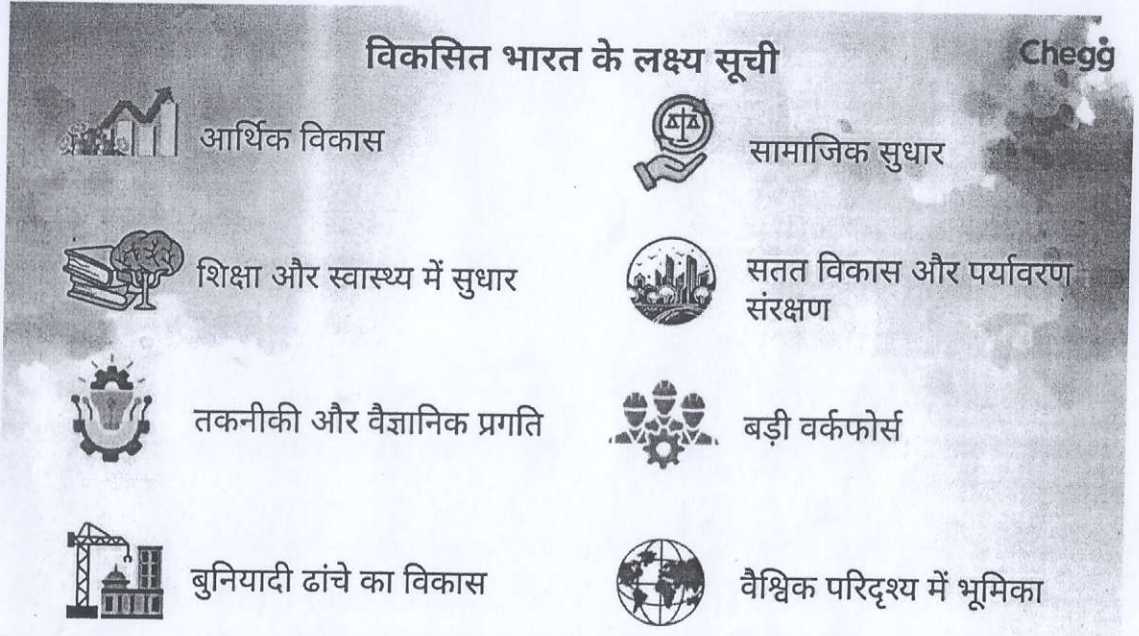
विज्ञान आणि तंत्रज्ञानात भारताची प्रगती

विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात भारताने चांद्रयानसारख्या मोहिमेद्वारे अंतराळ संशोधनात आपले पराक्रम दाखवून उल्लेखनीय कामगिरी केली आहे. आधार, UPI, AA स्टॅक, COWIN प्लॅटफॉर्म आणि GEM सारख्या उपक्रमांद्वारे भारताच्या डिजिटल पब्लिक इन्फ्रास्ट्रक्चर (DPI) ने पंतप्रधान श्री मोदींच्या डिजिटल इनोव्हेशनसाठी देशाची वचनबद्धता अधोरेखित करून जागतिक ओळख मिळवली आहे. भारत जागतिक उत्पादन केंद्र बनण्याच्या दिशेने प्रगती करत आहे आणि त्याच्या सेवा क्षेत्राला, विशेषतः आयटी आणि नॉन-आयटी डोमेनला जागतिक महत्त्व प्राप्त झाले आहे.

जागतिक परिस्थितीमध्ये भारताची भूमिका

विकसित भारत 2047 चे व्हिजन भारताला जागतिक नेता म्हणून स्थान देण्याचा प्रयत्न करते. हा ठराव भारताची जागतिक सांपत्तिक स्थिती मजबूत करेल आणि आंतरराष्ट्रीय सहकार्याला हातभार लावेल. यामध्ये हवामान बदल, आरोग्य, शिक्षण आणि सुरक्षा यासारख्या जागतिक मुद्द्यांवर नेतृत्वाची भूमिका बजावण्याच्या योजनांचा समावेश आहे.

विकसित भारताचे ध्येय



विकसित

भारताच्या

उद्दिष्टांची

यादी

विकसित भारताचे ध्येय 2047 पर्यंत भारताला विकसित आणि समृद्ध भारत बनवणे आहे. हे लक्ष्य साध्य करण्यासाठी भारताला अनेक महत्वाची पावले उचलावी लागतील आणि वेगवान आर्थिक विकास दर गाठावा लागेल.

लक्ष्य साध्य करण्यासाठी पावले उचलली

डेव्हलप इंडिया 2047 चे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी सरकारने अनेक उपक्रम सुरू केले आहेत. यामध्ये वेगवान विकास दर, मेक इन इंडिया, पायाभूत सुविधांचा विकास, डिजिटल इंडिया, स्वच्छ भारत अभियान आणि आत्मनिर्भर भारत अभियान यांचा समावेश आहे. या उपक्रमांचा उद्देश देशाची आर्थिक आणि सामाजिक रचना मजबूत करणे आहे.

विकसित भारत 2047

शिक्षण आणि संशोधनात सुधारणा

शिक्षण सुधारण्यासाठी आणि संशोधनाला चालना देण्यासाठी नवीन शैक्षणिक धोरण (NEP) 2020 लागू करण्यात आले आहे. दर्जेदार शिक्षण देणे आणि संशोधनासाठी योग्य वातावरण निर्माण करणे हा त्याचा उद्देश आहे. हे साध्य करण्यासाठी शिक्षण व्यवस्थेतील संरचनात्मक बदल आणि शिक्षकांची गुणवत्ता सुधारण्यावर भर दिला जात आहे.

आरोग्य सेवांचा विस्तार

आरोग्य सेवा सुधारण्यासाठी, 'आयुष्मान भारत' योजना लागू करण्यात आली आहे, जी लाखो भारतीयांना परवडणारी आणि दर्जेदार आरोग्यसेवा पुरवते. याशिवाय वैद्यकीय शिक्षण आणि आरोग्य सुविधांमध्ये गुंतवणुकीला चालना दिली जात आहे.

तांत्रिक आणि वैज्ञानिक संशोधनाला प्रोत्साहन

विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील संशोधनाला चालना देण्यासाठी सरकारने 'मिशन इनोव्हेशन' आणि 'स्टार्टअप इंडिया' सारखे उपक्रम सुरू केले आहेत. हे तंत्रज्ञानाच्या नवनिर्मितीला प्रोत्साहन देतील आणि भारतीय स्टार्टअपला जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक बनण्यास मदत करतील.

ग्लोबल हॅपीनेस रिपोर्ट 2024

ग्लोबल हॅपीनेस अहवालात असे दिसून आले आहे की अनेक विकसित देश आनंदाच्या निर्देशकांवर चांगली कामगिरी करत नाहीत.

- काही देशांनी दोन्ही परिस्थिती संतुलित पद्धतीने साध्य केल्या आहेत.
- फिनलंड, डेन्मार्क, आइसलँड आणि नेदरलँड सारखे देश सर्वात आनंदी देश आहेत. सामाजिक विघटनाच्या किंमतीवर त्यांनी विकास साधला नाही.
- त्याऐवजी, त्यांनी सामाजिक संपर्क आणि समर्थन प्रणाली तयार केली आहे.
- भारताचे प्रकरण देखील महत्वाचे आहे कारण जगातील पाचव्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था असूनही आनंदाच्या बाबतीत 137 देशांपैकी 126 व्या क्रमांकावर आहे .
- आनंद निर्देशकांवर आपण चांगली कामगिरी करू शकलो नाही तर विकास आणि 'विकसित भारत' हा अजेंडा एक स्वप्नच राहील.

2047 पर्यंत विकसित भारतासाठी महत्वाची पावले

2023 मध्ये भारताचा आर्थिक विकास दर 8.2 होता, जो जगात सर्वाधिक होता, परंतु 2047 पर्यंत विकसित भारताचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी भारताला अनेक महत्त्वपूर्ण आर्थिक, प्रशासकीय आणि सामाजिक पावले उचलावी लागतील.

वेगवान आर्थिक विकासाची गरज

विकसित राष्ट्र बनण्यासाठी भारताला दरडोई उत्पन्न १२,००० डॉलरपर्यंत वाढवावे लागेल. हे लक्ष्य साध्य करण्यासाठी आपल्याला सतत वेगवान आर्थिक वाढीची आवश्यकता असेल. उत्पादन क्षेत्रात गुंतवणूक करून आपण उच्च आर्थिक विकास साधू शकतो. भारत सरकारने अनेक महत्वाच्या क्षेत्रांमध्ये उत्पादन लिंकड प्रोत्साहन (PLI) योजना जाहीर केली आहे, ज्याद्वारे आपण उत्पादन केंद्र बनू शकतो.

व्यापार करारांवर भर

पुरवठा साखळीतील व्यत्ययामुळे चीनमधून गुंतवणूक बाहेर पडत आहे, त्यामुळे भारत हे गुंतवणुकीसाठी चांगले ठिकाण मानले जात आहे. भारताने यूएई, ऑस्ट्रेलिया, ब्रिटन आणि युरोपियन युनियनशी व्यापार करार करण्याचा प्रयत्न केला आहे, जो देशाच्या आर्थिक विकासासाठी उपयुक्त ठरू शकतो.

व्यवसाय करण्याची सुलभता सुधारणे

जागतिक बँकेच्या इज ऑफ डुइंग बिझनेस रँकिंगमध्ये, भारताने 2014 मधील 142 व्या क्रमांकावरून 2020 मध्ये 63 व्या क्रमांकावर सुधारणा केली आहे. परंतु करारांच्या अंमलबजावणीच्या मानकांनुसार आम्ही अजूनही 163 व्या क्रमांकावर आहोत. हे मानक गुंतवणूकदारांसाठी खूप महत्वाचे आहे कारण ते व्यवसाय विवादांचे निराकरण करण्यासाठी लागणारा वेळ आणि खर्चाचा अंदाज लावते. या मानकावरील आमची भूमिका न्यायालयीन सुधारणांची तातडीची गरज दर्शवते.

कामगार आणि भांडवली बाजार सुधारणा

विकसित भारताचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी कामगार आणि भांडवली बाजारातील सुधारणाही आवश्यक आहेत. भारतात सुधारणेकडे संशयाने पाहिले जाते. कृषी सुधारणा असो, कामगार सुधारणा असो किंवा न्यायिक सुधारणा असो, सगळीकडे परिस्थिती सारखीच आहे. सुधारणा

यथास्थितीला आव्हान देतात, त्यामुळे त्यांची अंमलबजावणी करणे कठीण आहे. देशाचा विकास व्हावा यासाठी सरकारसोबत सर्वांना एकत्र काम करावे लागेल.

आरोग्य आणि शिक्षणात गुंतवणूक

विकास म्हणजे केवळ दरडोई उत्पन्न वाढवणे नव्हे, तर सामाजिक आणि मानवी विकासही आवश्यक आहे. गेल्या आठ वर्षांत स्वच्छ भारत अभियान, आयुष्मान भारत आणि पोषण अभियानाचे चांगले परिणाम दिसून आले आहेत. पुढील 25 वर्षांमध्ये आपल्याला आरोग्य आणि शिक्षण क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण गुंतवणूकीची आवश्यकता असेल. कामगार क्षेत्रातील कौशल्याची कमतरता देखील दूर करावी लागेल.

आर्थिक सुधारणांवर भर

10 टक्के विकासदराचे उद्दिष्ट मोठे असले तरी ते साध्य करणे शक्य आहे. सरकारला सामाजिक समरसतेच्या धोरणासोबत आर्थिक सुधारणांवर भर द्यावा लागेल. कामगार सुधारणांचे उद्दिष्ट केवळ स्पर्धात्मकता वाढवणे हा नसून वाढीच्या संधी निर्माण करणे हाच असावा. उच्च शिक्षण हे कौशल्य विकासाकडे नेणारे असले पाहिजे. आर्थिक समावेशामध्ये लैंगिक समानता दिसली पाहिजे.

देशात माहिती तंत्रज्ञान आणि दूरसंचार क्रांती घडवून आणण्याचे श्रेय माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांना जाते. पीव्ही नरसिंह राव यांनी 1991 मध्ये पंतप्रधानपदाची सूत्रे हाती घेतली तेव्हा त्यांनी उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणावर भर देणारे नवीन औद्योगिक धोरण जाहीर केले. यामुळे भारताचा विकास दर, थेट परकीय गुंतवणूक आणि दरडोई उत्पन्न वाढले.

"युवा शक्ती दोन्ही आहे . बदलाचे एजंट आणि बदलाचे लाभार्थी देखील"

. ब्रजेश कुमार तिवारी : भारताने स्वातंत्र्याच्या सुवर्णकाळात प्रवेश केला आहे. सन 2047 पर्यंतच्या या काळात देश प्रत्येक क्षेत्रासाठी नवीन उद्दिष्टे ठरवत आहे आणि ते साध्य करण्यासाठी योजना आखत आहे. या काळात विकसित देश होण्याचे भारताचे स्वप्न आहे. या निमित्ताने भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या आतापर्यंतच्या प्रवासाचा आढावा घेणे योग्य ठरेल.

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारत स्वतंत्र राष्ट्र बनल्यानंतर त्याच्या अर्थव्यवस्थेची पुनर्बांधणीही सुरू झाली. ब्रिटिशांनी आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत आणि अस्थिर भारत मागे सोडला. सन 1947 मध्ये भारताचे GDP (स्थूल देशांतर्गत उत्पादन) किंवा एकूण उत्पन्न 2.7 लाख कोटी रुपये आणि लोकसंख्या 34 कोटी होती. केंब्रिज इतिहासकार अँगस मॅडिसन यांच्या मते, जागतिक उत्पन्नातील भारताचा वाटा 1700 मध्ये 22.6 टक्क्यांवरून (युरोपच्या 23.3 टक्क्यांच्या

समतुल्य) 1952 मध्ये केवळ 3.8 टक्क्यांवर घसरला होता. हे पाहता अनेक परदेशी तज्ज्ञ भारताच्या संघटित राहण्याच्या क्षमतेवर शंका घेऊ लागले.

व्यापार आणि गुंतवणुकीच्या माध्यमातून आर्थिक नियंत्रणाच्या नावाखाली परकीय राजवट परत येऊ शकते, अशी भीतीही त्यावेळी भारतीय नेत्यांना वाटत होती. अशी परिस्थिती टाळण्यासाठी, गेल्या 76 वर्षांत भारताने आर्थिक स्वातंत्र्य स्वीकारले आणि निर्धारित उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी पंचवार्षिक योजना तयार करण्याबरोबरच आर्थिक स्वावलंबनाच्या दिशेने काम केले. आज देशाचा जीडीपी अंदाजे 375 लाख कोटी रुपयांवर पोहोचला आहे.

1951 मध्ये सुरू करण्यात आलेली पहिली पंचवार्षिक योजना कृषी उत्पादनाला चालना देण्यासाठी कृषी आणि सिंचनावर केंद्रित होती. 1956 मध्ये सुरू झालेल्या दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेने भारताच्या दीर्घकालीन विकासाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी आर्थिक आधुनिकीकरणाचा पाया घातला. पंडित नेहरूनंतर पंतप्रधान झालेल्या लाल बहादूर शास्त्री यांनी हरितक्रांती आणि श्वेतक्रांतीला प्रोत्साहन दिले. सार्वजनिक वितरण प्रणाली (PDS) सुलभ करण्याच्या उद्देशाने 1965 मध्ये भारतीय खाद्य निगम (FCI) ची स्थापना करण्यात आली. हरित क्रांतीमुळे 1978-79 या आर्थिक वर्षात 131 दशलक्ष टन विक्रमी धान्य उत्पादन झाले. यामुळे भारत हा जगातील सर्वात मोठा कृषी उत्पादक देश म्हणून प्रस्थापित झाला.

गेल्या शतकाच्या सातव्या दशकातही भारतासाठी विविध आर्थिक आव्हाने आली. रुपयाच्या अवमूल्यनाने विविध उपभोग्य वस्तूंच्या किमती वाढल्या होत्या. 19 जुलै 1969 रोजी तत्कालीन पंतप्रधान आणि अर्थमंत्री इंदिरा गांधी यांनी देशातील 14 मोठ्या बँकांचे राष्ट्रीयीकरण करण्याचा निर्णय घेतला, ज्याचा मुख्य उद्देश केवळ मोठ्या उद्योगांना विरोध न करता बँकांकडून कृषी क्षेत्राला दिले जाणारे कर्ज वाढवणे हा होता. 1985-86 या आर्थिक वर्षाच्या सर्वसाधारण अर्थसंकल्पात प्रत्यक्ष कर कमी करण्यासारख्या काही सुधारणा करण्यात आल्या.

देशात माहिती तंत्रज्ञान आणि दूरसंचार क्रांती घडवून आणण्याचे श्रेय माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांना जाते. पीव्ही नरसिंह राव यांनी 1991 मध्ये पंतप्रधानपदाची सूत्रे हाती घेतली तेव्हा त्यांनी उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणावर भर देणारे नवीन औद्योगिक धोरण जाहीर केले. यामुळे भारताचा विकास दर, थेट परकीय गुंतवणूक आणि दरडोई उत्पन्न वाढले. अटलबिहारी वाजपेयींनी देशाच्या मूलभूत रचनेकडे लक्ष दिले. त्यांच्या सुवर्ण चतुर्भुज योजनेने चेन्नई, कोलकाता, दिल्ली आणि मुंबईला महामार्गाच्या जाळ्याने जोडले. प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजनेच्या माध्यमातून शहरी आणि ग्रामीण अर्थव्यवस्था मजबूत झाली. मनमोहन सिंग यांच्या

कार्यकाळात राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा आणि अन्न सुरक्षा कायदा अस्तित्वात आला ज्यामुळे ग्रामीण रोजगार आणि गरिबांना बळ मिळाले.

आर्थिक प्रगतीच्या नव्या युगाची सुरुवात करण्यासाठी, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी नियोजन आयोगाच्या जागी NITI आयोग (नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर ट्रान्सफॉर्मिंग इंडिया) ची स्थापना केली. मेक इन इंडिया, स्किल इंडिया, डिजिटल इंडिया आणि जीएसटी देशाची अर्थव्यवस्था सतत मजबूत करत आहेत. पायाभूत सुविधांमध्येही बरीच सुधारणा झाली आहे. एकेकाळी 'थर्ड वर्ल्ड कंट्री' म्हणून ओळखला जाणारा भारत आता जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनणार आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी वैयक्तिकरित्या कार्यक्रमांच्या प्रगतीचे निरीक्षण आणि आढावा घेतात, लाल फितीचा दृष्टिकोन बदलतात.

साहजिकच स्वातंत्र्यानंतरच्या प्रवासात भारताने खूप प्रगती केली आहे, पण २०४७ पर्यंत विकसित समाज होण्यासाठी अजून खूप काही करायचे आहे. स्वातंत्र्यानंतर भारताच्या लोकसंख्येमध्ये एक अब्जाहून अधिक लोकांची भर पडली आहे, परंतु बहुतांश क्रयशक्ती काही लोकांपुरतीच मर्यादित आहे. आर्थिक विषमता ही देखील देशासमोरील एक मोठी समस्या आहे. आज आपण शेतीत स्वावलंबी आहोत, पण शेतकरी या व्यवसायातून बाहेर पडत आहेत.

साक्षरतेच्या दराच्या बाबतीत लक्षणीय प्रगती झाली आहे, परंतु उच्च शिक्षणाचा दर्जा हा अजूनही मोठा चिंतेचा विषय आहे. रोजगार निर्मितीचा मुद्दाही देशासाठी महत्वाचा आहे. प्रति 1000 लोकांमागे फक्त 0.7 डॉक्टर आहेत, तर WHO म्हणते की दर 1000 लोकांमागे सरासरी 2.5 डॉक्टर असावेत. जगातील सर्वात मोठी तरुण लोकसंख्या असलेला भारत आपल्या तरुणांना योग्य कौशल्ये आणि शिक्षणाने सुसज्ज केल्यास नवीन विक्रम प्रस्थापित करू शकतो. सरकारच्या निर्णयांसोबतच आपल्यातील बदलाच्या इच्छेवरही ते बऱ्याच अंशी अवलंबून असेल.

सर्व विरोधाभास आणि विविधतेने नटलेल्या भारताने अनेकांना भुरळ घातली आहे. ब्रिटीश अर्थशास्त्रज्ञ आणि इंडोफाइल जोन रॉबिन्सन, ज्यांनी प्रजासत्ताक 25 वर्षांचा झाला तेव्हा भारताचे निरीक्षण केले, त्यांनी टिप्पणी केली: "तुम्ही भारताबद्दल जे काही बरोबर म्हणू शकता, ते अगदी उलट सत्य आहे." आम्ही 78 वा स्वातंत्र्यदिन साजरा करत असताना हे विधान काळाच्या कसोटीवर उतरले असल्याचे दिसते. 2047 मध्ये स्वतंत्र भारत 100 वर्षांचा होईल तेव्हाही ते खरे ठरेल.

भारताची ताकद त्याच्या लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशामध्ये आहे. 144 कोटी लोकसंख्येसह, भारत हे 29 वर्षे वय असलेल्या सर्वात तरुण राष्ट्रांपैकी एक आहे. जगातील एकूण तरुण लोकसंख्येपैकी हे प्रमाण सुमारे 20 टक्के आहे.

भारताच्या मध्यम उत्पन्नातून उच्च उत्पन्न गटात संक्रमण होण्यासाठी 20 ते 30 वर्षांपर्यंत 7 ते 10 टक्क्यांच्या श्रेणीत सातत्यपूर्ण वाढ आवश्यक आहे. गेल्या 70 वर्षांत केवळ काही देशांनीच असे केले आहे. "भारताकडे क्षमता आहे आणि 2047 मध्ये त्याच्या स्वातंत्र्याच्या शताब्दीपर्यंत उच्च उत्पन्नाचा देश बनण्याचे उद्दिष्ट आहे. तथापि, एक विकसित राष्ट्र - एक विकसित भारत - हे एका आर्थिक गुणधर्मात कमी केले जाऊ शकत नाही. नीती आयोगाने 2047 च्या आपल्या अप्रोच पेपरमध्ये असे म्हटले आहे की, हे व्यक्तींसाठी चांगल्या दर्जाचे जीवनमान दर्शविते आणि एक सशक्त, सांस्कृतिकदृष्ट्या समृद्ध आणि सामंजस्यपूर्ण समाज सक्षम करणे आवश्यक आहे. जेव्हा मोदी 11 व्यांदा लाल किल्ल्यावरून तिरंगा फडकवतात (जवाहरलाल नेहरू यांनी 17 वेळा, इंदिरा गांधींनी 16 वेळा फडकावले; 15 ऑगस्ट 2022 रोजीच्या भाषणात त्यांनी प्रथम उल्लेख केलेल्या विकसित भारत विजनचा संदर्भ घेण्याची शक्यता आहे आणि लोकांना त्या उद्दिष्टासाठी काम करण्यास उद्युक्त केले. 2047 च्या उद्दिष्टाच्या दिशेने योजना आणि धोरणांची कल्पना करणे हे त्यांचे कॅबिनेट सहकाऱ्यांना निर्देश आहेत. अलीकडच्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात हे दिसून आले, ज्यात "नोकरी, कौशल्य, पायाभूत सुविधा वाढवणे आणि शेती आणि उत्पादनातील लवचिकता वाढवणे" यावर लक्ष केंद्रित केले गेले.

स्वातंत्र्य दिन म्हणजे भूतकाळावर चिंतन करण्याची आणि भविष्यासाठी योजना करण्याची वेळ आहे.

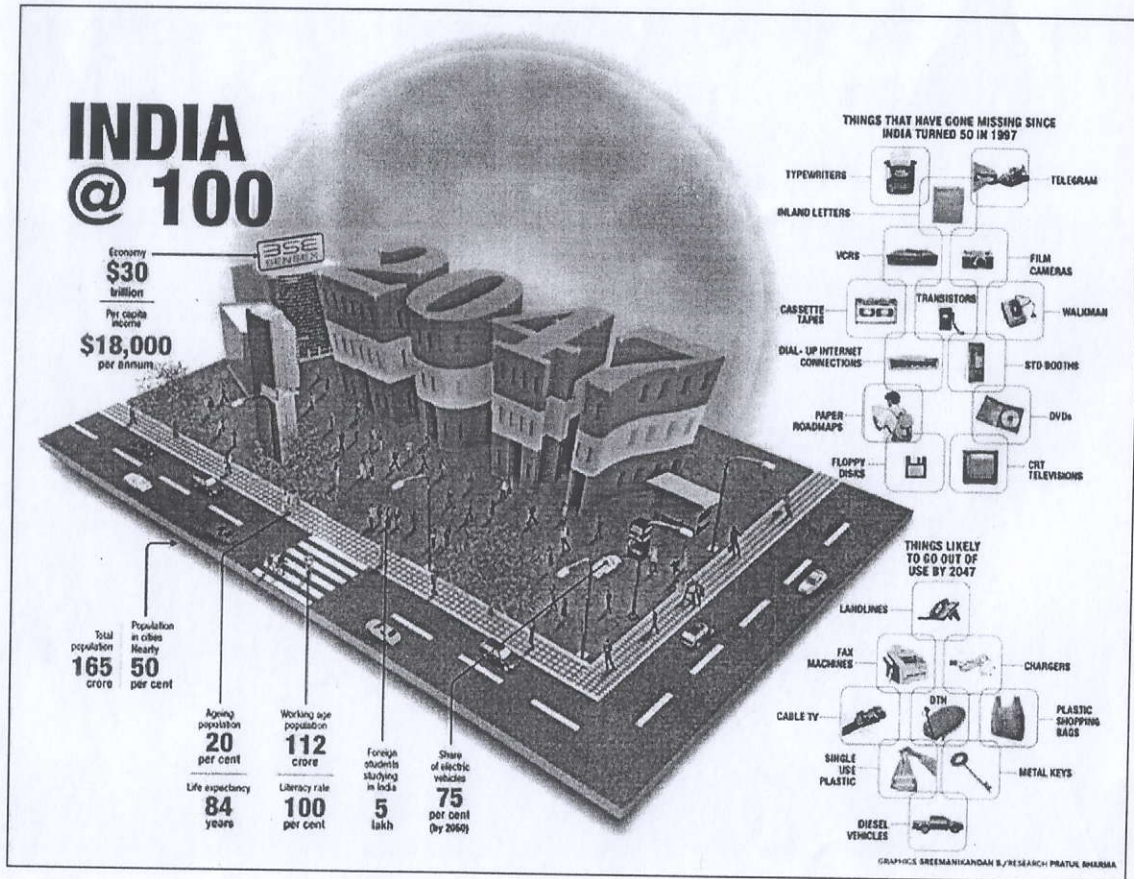
50 व्या वर्धापन दिनाने आशा आणि निराशा आणली. 1997 मध्ये प्रतिध्वनित झालेला संदेश म्हणजे सर्व विरोधाभासांसह भारतीय लोकशाहीचे अस्तित्व, आणि भ्रष्टाचाराला आळा घालणे, गरिबी दूर करणे आणि महिलांचे सक्षमीकरण करणे आवश्यक आहे. भारतीय राज्यघटनेची लवचिकता इतकी अंगभूत असल्याने हा संदेश अजूनही गुंजतो आहे की त्यात बदल करण्याची कुरकुरही अलीकडच्या लोकसभा निवडणुकीत सत्ताधारी पक्षासाठी निवडणूक उलटू लागली. जगातील सर्वात मोठ्या लोकशाहीसाठी, ज्याला मोदी 'लोकशाहीची जननी' म्हणतात, सर्वसमावेशक आणि सामंजस्यपूर्ण समाज सुनिश्चित करण्यासाठी संविधानाशी बांधिलकी हाच एकमेव मार्ग आहे.

सत्ता कोणाची असली तरी भारत पुढे जाईल असा विश्वास आता निर्माण झाला आहे. परंतु विकसित भारताच्या मार्गासाठी शहरी आणि ग्रामीण भागातील लोकांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी, परवडणारी आरोग्य सेवा आणि 100 टक्के साक्षरता सुनिश्चित करण्यासाठी आणि बालमृत्यू दर 1,000 जिवंत जन्मांमागे 2 पर्यंत कमी करण्यासाठी केंद्र आणि राज्य सरकारांकडून सतत हस्तक्षेप आवश्यक असेल.

चला सकारात्मक गोष्टी पाहू. 2047 पर्यंत, 112 कोटी लोक कामगार पूलचा भाग असतील. आता 1,168 विद्यापीठे, सुमारे 45,000 महाविद्यालये आणि 12,000 स्वतंत्र संस्था आहेत (1947 मध्ये 20 विद्यापीठे आणि 500 महाविद्यालये होती), आणि 20 लाख STEM (विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी आणि गणित) चा टॅलेंट पूल, दरवर्षी 43 पेक्षा जास्त पदवीधर तयार केले जातात ही संख्या जगातील सर्वात मोठी आहे आणि ती आणखी वाढणार आहे. परंतु या पदवीधरांना जागतिक नोकरीच्या बाजारपेठेसाठी तयार करण्यासाठी कौशल्याची आवश्यकता असेल.

महासत्ता बनण्यासाठी देशाला अन्नसुरक्षा, ऊर्जा पुरेशा, संरक्षण, अवकाश आणि अगदी क्रीडा क्षेत्रात स्वावलंबी आणि सक्षम असायला हवे. 2036 ऑलिम्पिकसाठी भारताची बोली एक आत्मविश्वास दर्शवते जी सध्या क्रिकेटच्या बाजूने विस्कळीत असलेली क्रीडा संस्कृती निर्माण करण्यात मदत करू शकते.

लोकशाहीचे यश त्यांच्या नागरिकांचे जीवनमान सुधारण्यात आहे. फ्यूचरिस्ट अल्बिन टॉफलर यांनी म्हटल्याप्रमाणे, "आमची नैतिक जबाबदारी म्हणजे भविष्य थांबवणे नव्हे, तर त्याला आकार देणे... आपले नशीब मानवी दिशेने वाहणे आणि संक्रमणाचा आघात कमी करणे."



विकसित भारताचा अर्थ

'विकसित भारत' या शब्दाचा अर्थ 'विकसित भारत' असा होतो. विकसित भारत 2047 हे 2047 मध्ये देशाला 100 व्या स्वातंत्र्यापर्यंत विकसित घटकात रूपांतरित करण्याच्या सरकारच्या दृष्टीचे प्रतिनिधित्व करते. विकसित भारताचे चार स्तंभ म्हणजे युवा (युवा), गरीब (गरीब), महिलायेन (महिला) आणि अन्नदाता (शेतकरी).

2024 च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात , अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी 2047 पर्यंत विकसित भारतासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचे व्हिजन सांगितले . अंतरिम अर्थसंकल्प 2024 च्या भाषणात त्यांनी नमूद केले की सरकार सर्वव्यापी, सर्वांगीण आणि सर्वसमावेशक विकासासाठी काम करत आहे.

24-25 च्या पूर्ण अर्थसंकल्पात विकसित भारत किंवा विकसित भारत साध्य करण्यासाठी सर्वसमावेशक रोडमॅप मांडण्यात आला होता . 2024-25 च्या अर्थसंकल्पात , अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी विकसित भारत 2047 साध्य करण्यासाठी अंतरिम अर्थसंकल्पात मांडलेल्या धोरणानुसार विपुल संधी निर्माण करण्यासाठी पुढील 9 प्राधान्यक्रमांवर सातत्यपूर्ण प्रयत्नांची कल्पना केली आहे :

1. शेतीमध्ये उत्पादकता आणि लवचिकता
2. रोजगार आणि कौशल्य
3. सर्वसमावेशक मानव संसाधन विकास आणि सामाजिक न्याय
4. उत्पादन आणि सेवा
5. नागरी विकास
6. ऊर्जा सुरक्षा
7. पायाभूत सुविधा
8. नवोपक्रम, संशोधन आणि विकास
9. पुढच्या पिढीतील सुधारणा

विकसित भारत 2047 चे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी अर्थमंत्र्यांनी 2024 च्या अर्थसंकल्पात खालील घोषणा केल्या :

झारखंड, बिहार, ओडिशा, पश्चिम बंगाल आणि आंध्र प्रदेशचा समावेश करून भारताच्या पूर्वकडील प्रदेशाच्या सर्वांगीण विकासासाठी सरकार पूर्वोदय ही योजना तयार करेल. यामध्ये पायाभूत सुविधा, मानव संसाधन विकास आणि क्षेत्राला विकसित भारत गाठण्यासाठी एक इंजिन बनवण्यासाठी आर्थिक संधी निर्माण करणे समाविष्ट आहे.

विकसित भारताचा अणुऊर्जा हा अतिशय महत्वाचा भाग असण्याची अपेक्षा आहे. त्या पाठपुराव्यासाठी, भारत स्मॉल अणुभट्ट्या, भारत स्मॉल मॉड्युलर अणुभट्टीचे संशोधन आणि विकास आणि अणुऊर्जेसाठी नवीन तंत्रज्ञानाचे संशोधन आणि विकास यासाठी सरकार खाजगी क्षेत्रासोबत भागीदारी करेल.

Viksit Bharat 2047: दृष्टी, उद्देश आणि महत्त्व

आधुनिक पायाभूत सुविधा आणि निसर्गाशी सुसंगत समृद्ध भारत आणि सर्व प्रदेशातील सर्व नागरिकांना त्यांच्या क्षमतेपर्यंत पोहोचण्याची संधी देणारा हा विकसित भारताचा दृष्टीकोन आहे .

2024 च्या अर्थसंकल्पीय भाषणात अर्थमंत्र्यांनी सांगितले की, विकसित भारतचे व्हिजन साकार करण्यासाठी राज्यांमध्ये अनेक विकास आणि वाढ-सक्षम सुधारणांची आवश्यकता आहे. अशाप्रकारे, राज्य सरकारांना पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी त्यांच्या संसाधनांच्या वाटपाचे समर्थन करण्यासाठी दीर्घकालीन व्याजमुक्त कर्ज म्हणून रु. 1.5 लाख कोटींची तरतूद प्रस्तावित आहे . एमएसएमईना वाढण्यास आणि स्पर्धा करण्यास मदत करणे हा देखील विकसित भारत रोडमॅपचा एक भाग असेल.

The Viksit Bharat 2047: Viksit Bharat चे व्हिजन साकारण्यासाठी व्हॉईस ऑफ यूथ लॉंच करण्यात आले, ज्यात भारताच्या नशिबावर दृढ विश्वास, अतुल समर्पण आणि लोकांच्या प्रचंड क्षमता आणि प्रतिभा, विशेषतः तरुणांची प्रगल्भ ओळख आवश्यक आहे.

'आयडियाज फ्रॉम युथ फॉर विकसित भारत 2047' या नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या युवा चळवळीद्वारे परिवर्तनवादी अजेंड्यात सहभागी होण्यासाठी पंतप्रधानांनी तरुणांना आमंत्रणही दिले. त्यांनी प्रत्येकाने आपापल्या मर्यादेपलीकडे जाऊन Viksit Bharat 2047 च्या व्हिजनमध्ये आपले योगदान देण्याचे आवाहन केले.

अधिकाधिक तरुणांना या मोहिमेशी जोडण्यासाठी भारतातील प्रत्येक विद्यापीठ आणि महाविद्यालयात विशेष मोहीम राबवण्याची सूचना पंतप्रधानांनी केली. त्यानंतर, सरकारने पाच वेगवेगळ्या थीमवर सूचना देण्यासाठी विकसित भारतशी संबंधित 'आयडियाज पोर्टल' सुरू केले.

जलद लोकसंख्या वाढ आणि लोकसंख्याशास्त्रीय बदलांमुळे निर्माण होणाऱ्या आव्हानांचा विस्तृतपणे विचार करण्यासाठी सरकार एक उच्चाधिकार समिती स्थापन करेल. ही समिती विकसित भारताच्या ध्येयाशी संबंधित या आव्हानांना सर्वसमावेशकपणे सामोरे जाण्यासाठी शिफारसी करेल.

2047 मध्ये विकसित भारत वेगवेगळ्या पैलूंमध्ये कसा दिसला पाहिजे?

विकसित भारत 2047 हे स्वातंत्र्याच्या 100 व्या वर्षात **2047 पर्यंत भारताला विकसित राष्ट्रात रूपांतरित करण्याची** दृष्टी आहे . 2047 पर्यंत भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्यासाठी आर्थिक वाढ, पर्यावरणीय शाश्वतता, सामाजिक प्रगती आणि सुशासन यासारख्या विकासाच्या विविध पैलूंचा या व्हिजनमध्ये समावेश आहे.

2047 मध्ये विकसित भारताचे विविध पैलू कसे दिसावेत ते खाली दिले आहे:

आर्थिक वाढ: विकसित भारताची अर्थव्यवस्था लवचिक आणि मजबूत असली पाहिजे जी तेथील सर्व नागरिकांना संधी आणि उच्च जीवनमान प्रदान करू शकेल. उद्योजकता, नवकल्पना आणि स्पर्धात्मकता यावर आधारित 21 व्या शतकातील आव्हानांचा सामना करण्यास अर्थव्यवस्थेला सक्षम असावे.

पर्यावरणीय शाश्वतता: भारताची जैवविविधता आणि नैसर्गिक संसाधने जपण्यासाठी विकसित भारतामध्ये स्वच्छ आणि हरित वातावरण असावे. पर्यावरण पुनर्संचयित, संवर्धन आणि लवचिकतेवर आधारित हवामान बदलाचे परिणाम कमी करण्यास सक्षम असावे.

सामाजिक प्रगती: विकसित भारतामध्ये सर्वसमावेशक आणि सामंजस्यपूर्ण समाज असावा जो आपल्या सर्व नागरिकांची प्रतिष्ठा आणि कल्याण सुनिश्चित करेल. समाजाने न्याय, समानता आणि विविधतेवर आधारित भारताचा सांस्कृतिक वारसा साजरा करण्यास आणि त्याचा आदर करण्यास सक्षम असावे.

सुशासन: विकसित भारतामध्ये ठोस धोरणे आणि उत्तरदायित्व असलेले चपळ शासन असावे. एक चांगली प्रशासन प्रणाली म्हणजे जिथे विश्वासार्ह डेटा गोळा करणे, सुधारणेसाठी क्षेत्रांचे विश्लेषण करणे आणि टीमवर्क, चिंतन, सहानुभूती आणि सल्लामसलत यांच्या आधारे देश सुधारण्यासाठी त्वरीत कार्य करणे अशी तरतूद असते.

विकसित भारत 2047 नोंदणी

2047 पर्यंत विकसित भारताला आकार देण्याच्या विकसित भारत 2047 च्या संकल्पना साध्य करण्यासाठी कल्पना आणि सूचना देण्यासाठी एक समर्पित वेब पृष्ठ स्थापित केले गेले आहे. नोंदणी आणि विकास भारताचे ध्येय साध्य करण्यासाठी सूचना आणि कल्पना प्रदान करण्याची प्रक्रिया खालीलप्रमाणे आहे:

- **पायरी 1:** MyGov पोर्टलला भेट द्या .
- **पायरी 2:** 'Share Your Ideas for Viksit Bharat' बटणावर क्लिक करा.
- **पायरी 3:** तुमचे नाव आणि मोबाईल नंबर/ईमेल आयडी एंटर करा आणि 'OTP सह लॉग इन करा' बटणावर क्लिक करा.
- **पायरी 4:** तुमच्या मोबाईल नंबर/ईमेलवर प्राप्त झालेला OTP एंटर करा आणि 'सबमिट' वर क्लिक करा.
- **पायरी 5:** 'विद्यार्थी' किंवा 'नॉन स्टुडंट' म्हणून सहभागी निवडा आणि आवश्यक तपशील प्रविष्ट करा, जसे की शिक्षण/व्यवसाय, नाव, लिंग, वय, मोबाइल नंबर, ईमेल आणि पत्ता, आणि 'पुष्टी करा आणि पुढे जा' बटणावर क्लिक करा. .
- **पायरी 6:** तुमची कल्पना सामायिक करण्यासाठी एक किंवा अधिक थीम निवडा आणि भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्याच्या दिशेने तुमची कल्पना किंवा सूचना द्या आणि ते कसे साध्य करावे आणि 'सबमिट' वर क्लिक करा.

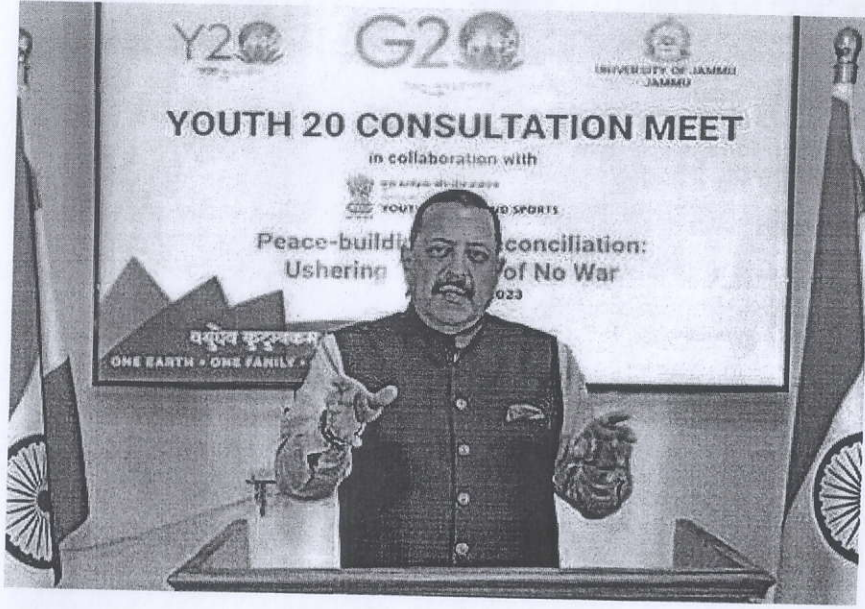
विकसित भारत 2047 चे उद्दिष्ट भारताला आर्थिक वाढ, पर्यावरणीय शाश्वतता, सामाजिक प्रगती आणि सुशासनासह विकसित राष्ट्र बनवण्याचे आहे. कोणतीही व्यक्ती MyGov पोर्टलवर 2047 पर्यंत भारताच्या विकासासाठी आणि विकसित राष्ट्र किंवा विकिस्ट भारताची संकल्पना साध्य करण्यासाठी त्याच्या/तिच्या कल्पना मांडू शकते.

'विकसित भारताचे ' समान उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी प्रत्येक विद्यापीठातील विद्यार्थी आणि युवा पिढीच्या उर्जेला दिशा देण्याची गरज पंतप्रधान मोदी यांनी अधोरेखित केली. विचारांची विविधता लक्षात घेऊन पंतप्रधानांनी विकसित भारताच्या निर्मितीसाठी सर्व प्रवाहांना जोडण्यावर भर दिला. विकसित भारत 2047 च्या संकल्पनेत योगदान देण्यासाठी प्रत्येकाने आपापल्या विचारांच्या विद्यमान कक्षा ओलांडून वेगळा विचार करण्याचे आवाहन पंतप्रधान मोदी यांनी केले. अधिकाधिक युवांना या मोहिमेची जोडण्यासाठी देशातील प्रत्येक महाविद्यालय

आणि विद्यापीठात विशेष मोहीम राबवण्याची सूचना त्यांनी केली. विकसित भारताशी संबंधित संकल्पना पोर्टल सुरू केल्याचे पंतप्रधानांनी यावेळी नमूद केले आणि 5 वेगवेगळ्या संकल्पनांवर सूचना दिल्या जाऊ शकतात, असे सांगितले.

“सर्वोत्कृष्ट 10 सूचनांसाठी बक्षिसे देखील ठेवण्यात आली आहेत. तुम्ही माय गव्ह (MyGov) वर तुमच्या सूचना देखील देऊ शकता”, असेही त्यांनी सांगितले. “जशी भारत म्हणजे इंडियाची सुरुवात ‘आय’ ने होते तशी कल्पना म्हणजेच आयडियाची सुरुवात देखील ‘आय’ ने होते”, असे नमूद करत विकासाची कल्पना केवळ स्वतः पासून म्हणजेच ‘आय’ पासून सुरू होऊ शकते, असे पंतप्रधानांनी अधोरेखित केले.

सूचना मागवण्याच्या उपक्रमासंदर्भात तपशीलवार माहिती देताना, राष्ट्रहिताला सर्वोच्च ठेवणारी अमृत पिढी निर्माण करण्याच्या गरजेवर पंतप्रधानांनी भर दिला. शिक्षण आणि कौशल्याच्या पलीकडे जाण्याच्या गरजेवर भर देत त्यांनी नागरिकांमध्ये राष्ट्रहित आणि नागरी जाणिवा जागृत ठेवण्याचे आवाहन केले.. “जेव्हा नागरिक कोणत्याही भूमिकेत आपले कर्तव्य बजावू लागतात तेव्हा देश पुढे जातो”, असे पंतप्रधान म्हणाले. जलसंधारणाच्या माध्यमातून नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे जतन, ऊर्जेची बचत, शेतीत रसायनांचा कमी वापर, सार्वजनिक वाहतुकीचा वापर अशाप्रकारची उदाहरणे त्यांनी यावेळी दिली. स्वच्छता अभियानाला नवी ऊर्जा देण्यासाठी, जीवनशैलीच्या समस्यांवर मात करण्यासाठी आणि तरुणांसाठी भ्रमणध्वनीच्या पलीकडे जाऊन जगाचा शोध घेण्याचे मार्ग सुचवावेत असे त्यांनी शिक्षण क्षेत्रातील संबंधितांना सांगितले. विद्यार्थ्यांनी स्वतः आदर्श व्यक्तिमत्व व्हावे, असे त्यांनी सांगितले. सामाजिक विचारप्रक्रिया शासनातही प्रतिबिंबित होते असे सांगत पदवीधारकांकडे किमान एक व्यावसायिक कौशल्य असायला हवे असे त्यांनी या कार्यक्रमाला संबोधित करताना सांगितले. “तुम्ही प्रत्येक स्तर, प्रत्येक संस्था आणि राज्य स्तरावर या विषयांवर विचारमंथन करण्याची व्यापक प्रक्रिया पुढे नेली पाहिजे”, असे ते म्हणाले.



जम्मू विद्यापीठात 'पीस-बिल्डिंग अँड रिकन्सिलिएशन: अशरिंग इन एन एरा ऑफ नो वॉर' या विषयावरील कार्यक्रमांमध्ये प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलतांना डॉ जितेंद्र सिंह म्हणाले की, स्वातंत्र्यानंतर तीन पिढ्या उलटून गेल्या आहेत आणि आपल्याकडे प्रतिभेची कमतरता नाही, क्षमताही आहे. परंतु आतापर्यंत अनुकूल वातावरणाची कमतरता होती ती आता पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी उपलब्ध करून दिली आहे. त्यामुळे आता एक उत्तम संधी सर्व युवकांना मिळाली आहे. मात्र त्याचबरोबर एक आव्हान आणि विशेषाधिकार देखील आहे कारण हा आजचे युवकच भारत 2047 चा चेहरा ठरवणार आहेत. आज जे तिथीमध्ये आहेत, तेच प्रमुख नागरिक 2047 मध्ये असतील, असे ते म्हणाले.

डॉ जितेंद्र सिंह म्हणाले की, 2023 हे वर्ष देशासाठी खूप महत्वाचे आहे, कारण भारत G20 चे अध्यक्षपद भूषवत आहे. या वर्षात कोणीही आत्मविश्वासाने सांगू शकतो की, पंतप्रधान मोदी यांनी शासनाचे एक मॉडेल दिले आहे, ते शाश्वत आहे, तसेच कोणत्याही क्षेत्रामध्ये कमी परतावा देण्याच्या तत्वाला झुगारणारे आहे. हे मॉडेल प्रत्येक नवीन आव्हानासह अधिक मजबूत होत असल्याचे त्यांनी नमूद केले.

मंत्री म्हणाले की, मे 2014 मध्ये सरकार स्थापन केल्यानंतर पंतप्रधान नरेंद्र मोदी म्हणाले होते की, हे सरकार गरीबांच्या उत्थानासाठी, महिलांचे सक्षमीकरण आणि तरुणांच्या उन्नतीसाठी समर्पित असेल. ते पुढे म्हणाले की, 26 मे 2014 रोजी संध्याकाळी नरेंद्र मोदी यांनी पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली त्यावेळी मी म्हटले होते की ही निराशावादाकडून आशावादाकडे जाण्याची सुरुवात आहे. त्यामुळे आपले सरकार तरुणांना उच्च प्राधान्य देईल. पंतप्रधानांच्या या बोलण्यावर अनेकांनी आक्षेप घेतला होता. पण आज जेव्हा तुम्ही मागे वळून

पाहता, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखालील सरकार 9 वर्षे पूर्ण करत आहे, तेव्हा तुम्ही पुराव्यानिशी म्हणू शकता की, पंतप्रधानांनी फक्त चर्चा केली नाही आणि त्यांनी सर्वांचे नेतृत्व केले, त्यांच्या टीमलाही प्रत्येक कामामध्ये समाविष्ट करून घेतले.

मे 2014 मध्ये सरकार सत्तेवर आल्यानंतर लगेचच मोठ्या प्रमाणात परिवर्तन घडवून आणण्यात आल्याची आठवण मंत्र्यांनी सांगितली. बहुतेक कामकाज ऑनलाइन रूपांतरित केले गेले आहे आणि पारदर्शकता, उत्तरदायित्व आणि नागरिकांचा सहभाग आणण्यासाठी, मानवी हस्तक्षेप अगदी कमी करण्यात आला आहे. यावरून हे अधोरेखित होते की, आता असे सरकार आहे जे या देशातील तरुणांवर विश्वास ठेवण्यास तयार आहे.

तक्रार निवारणाबाबत बोलताना डॉ. जितेंद्र सिंह म्हणाले की, तक्रार निवारण यंत्रणा सीपीजीआरएएमएसकडे वळवण्यात आली, त्याचा परिणाम म्हणजे दरवर्षी सुमारे 20 लाख तक्रारी येतात, त्या तुलनेत हे सरकार येण्यापूर्वी दरवर्षी फक्त 2 लाख तक्रारी येत होत्या. आमच्या सरकारने कालबद्ध निवारणाचे धोरण राबवून लोकांचा विश्वास संपादन केला.

काही महिन्यांपूर्वी पंतप्रधानांनी देशाला वचन दिले होते की, लवकरच तरुणांसाठी 10 लाख सरकारी नोकऱ्या उपलब्ध करून देऊ. त्याप्रमाणे संपूर्ण देशभर नोकर भर्ती सुरू आहे, यावरून स्पष्ट होते की, पंतप्रधान मोदी जे बोलतात ते करतात आणि प्रत्येक गोष्ट "मुमकीन" (शक्य) करण्याची क्षमता त्यांच्यात आहे.

डॉ. जितेंद्र सिंह म्हणाले, सुरुवातीपासूनच पंतप्रधान मोदींनी तरुणांशी संबंधित समस्या आणि चिंतांना सर्वोच्च प्राधान्य दिले आहे. पंतप्रधानांनी युवकांसाठी उपजीविकेसाठी साधने, सरकारी नोकऱ्या आणि उत्पन्नाचे नवीन मार्ग आणि संधी निर्माण करण्याचा सातत्याने प्रयत्न केला आहे, असे मंत्री म्हणाले.

डॉ. जितेंद्र सिंह यांनी भारताचा भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, 1988 चा संदर्भ दिला, ज्यामध्ये मोदी सरकारने 30 वर्षांनी 2018 मध्ये सुधारणा करून लाख घेण्याव्यतिरिक्त लाख देण्याच्या कृतीला गुन्हेगारी दर्जा देण्यासह अनेक नवीन तरतुदी लागू केल्या; आणि त्याच वेळी व्यक्ती तसेच कॉर्पोरेट संस्थांद्वारे अशा कृतींसाठी प्रभावी प्रतिबंध केल्याचे सांगितले.

डॉ. जितेंद्र सिंह यांनी आठवण करून दिली की, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी 2015 च्या स्वातंत्र्यदिनाच्या भाषणात "स्टार्टअप इंडिया - स्टँडअप इंडिया" ची हाक दिली होती, ज्याचे लवकरच देशव्यापी चळवळीत रूपांतर झाले. याचा परिणाम असा आहे की, आता भारतातील स्टार्टअपची संख्या प्रचंड वाढली आहे. 2014 मध्ये देशात 300 - 400 स्टार्टअप होते, आज

ही संख्या 75,000 पेक्षा जास्त झाली आहे आणि स्टार्टअप परिसंस्थेमध्ये भारत जगात तिसऱ्या क्रमांकावर आहे, असेही ते म्हणाले. याशिवाय, 2014 मध्ये पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी पदभार स्वीकारल्यापासून त्यांना दिलेल्या पाठिंब्यामुळे आणि पोषक वातावरणामुळे, गेल्या 8 वर्षांत देशातील बायोटेक स्टार्टअपची संख्या 50 वरून 5,000 पेक्षा जास्त झाली आहे. हा आकडा 2025 पर्यंत 10,000 पार करू शकेल अशी अपेक्षा आहे.

मंत्री म्हणाले की, उत्तराखंडसह हिमालयातील राज्ये सुगंधित स्टार्ट-अपसाठी झरे बनली आहेत. याशिवाय "पर्पल रिव्होल्यूशन" किंवा अरोमा मिशन हे स्टार्टअप इंडियामध्ये जम्मू आणि काश्मीरचे योगदान मोठे आहे. अरोमा मिशन देशभरातील स्टार्टअप आणि शेतकरी आकर्षित करत असल्याचे यावेळी नमूद करण्यात आले. आतापर्यंत 44,000 हून अधिक लोकांना याविषयी प्रशिक्षित केले गेले आहे आणि शेतकऱ्यांनी कोट्यवधींचा महसूल घेतला आहे.

अगदी याचप्रमाणे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी पूर्वोत्तर क्षेत्राच्या वाढीला आणि विकासाला सर्वोच्च प्राधान्य दिले आहे. 100 वर्षे जुना असलेल्या भारतीय वन कायद्यातून बांबूच्या कार्यक्षेत्राला वगळण्याचा एक पथदर्शक निर्णय पंतप्रधान मोदी यांच्या नेतृत्वाखालील सरकारने घेतला. यामुळे तरुण उद्योजकांना बांबू क्षेत्रात व्यवसाय करणे सुलभ होण्यास मदत झाली, असे ते म्हणाले. याआधीच्या सरकारांनी भारतातील विशाल महासागरातील संसाधनांचा शोध घेण्याची कधीच पर्वा केली नाही आणि नरेंद्र मोदी यांनी पंतप्रधानपदाची सूत्रे हाती घेतल्यानंतर पहिल्यांदाच सागरी संसाधनांचा शोध घेण्याचा आणि त्यांचा उपयोग करण्याचा आणि भारताच्या नील अर्थकारणाला प्राधान्य देण्यासाठी गंभीर प्रयत्न सुरू केले आहेत.

पारंपरिक शिक्षणाच्या क्षेत्रात, 2014 च्या सुरुवातीस, 725 विद्यापीठे होती आणि आता दर आठवड्याला 1 नवीन विद्यापीठ, या वेगाने गेल्या 9 वर्षांत 300 अधिक जोडली गेली आहेत. मंत्री म्हणाले की, 2004 ते 2014 दरम्यान देशात 145 वैद्यकीय महाविद्यालये उघडण्यात आली. 2014 ते 2022 या कालावधीत 260 हून अधिक वैद्यकीय महाविद्यालये दररोज 1 औषध महाविद्यालय आणि दररोज 2 पदवी महाविद्यालये या वेगाने उघडण्यात आली आहेत. जेणेकरून प्रत्येक तरुणाला शिक्षणाची सुविधा मिळेल. केवळ उपलब्ध नसल्यामुळे त्याला/तिला शिक्षण घेण्यापासून वंचित ठेवता कामा नये, असेही ते म्हणाले.

मंत्र्यांनी आठवण करून दिली की, अलीकडेच जम्मूच्या केंद्रीय विद्यापीठाने उत्तर भारतातील पहिला अवकाश विभाग उघडला आहे. डॉ. जितेंद्र सिंह यांनी नमूद केले की आपण आधीच अंतराळ क्षेत्रामध्ये जगाचा एक महत्वाचा भाग आहोत. आणि म्हणूनच जर आपल्याला जागतिक मानकांनुसार जगाचे असेल, तर आपल्याला जागतिक आव्हानांसाठी स्वतःला तयार करावे

लागेल आणि हवामान बदल, स्वच्छ ऊर्जा इत्यादी जागतिक समस्यांकडेही लक्ष द्यावे लागेल. स्वच्छ इंधन म्हणून भारताची ग्रीन हायड्रोजनची उत्पादनाची क्षमता नजीकच्या भविष्यात वाढणार आहे. भारत हा ग्रीन हायड्रोजनचा प्रमुख निर्यातदार असेल.

मंत्री म्हणाले की 'यूथ 20 हा जी 20 छत्राखालील आठ अधिकृत सहभाग गटांपैकी एक आहे. जी 20 सरकार आणि त्यांचे स्थानिक तरुण यांच्यात कनेक्टिंग पॉईंट निर्माण करण्याचा हा प्रयत्न आहे. 2023 मधील यूथ 20 इंडिया शिखर परिषद भारताच्या युवा-केंद्रित प्रयत्नांचे उदाहरण देईल आणि जगभरातील तरुणांना त्यांची मूल्ये आणि धोरणात्मक उपाय दाखवण्याची संधी देईल.

मंत्री सिंह यांनी सांगितले की, या सर्व गोष्टींची जबाबदारी आजच्या तरुणांवर आहे, जे वयाच्या तिथीत आहेत आणि जे 2047 मध्ये देशाचे प्रमुख नागरिक बनणार आहेत. ते या संधीचा कितपत योग्य वापर करू शकतात हे त्यांच्यावर अवलंबून आहे. ते म्हणाले की, मला आशा आहे की त्यावेळचे तरुण असे म्हणू शकतील की "मी भारत@100चा शिल्पकार आहे" आणि म्हणूनच आजच्या तरुणांच्या क्षमता वाढवण्याची जबाबदारी आधीच्या पिढीची आहे, असे त्यांनी शेवटी सांगितले.

जम्मू विद्यापीठाचे कुलगुरू राय म्हणाले, जम्मू आणि काश्मीर हे नेहमीच "ज्ञानाचे केंद्र" राहिले आहे. मिशन युथ सारख्या तरुणांना सक्षम करण्यासाठी विविध योजना सुरू केल्या आहेत ज्यात उपजीविका निर्मिती, कौशल्य विकास, मनोरंजन आणि सामाजिक सहभाग, शिक्षण समुपदेशन, यावर लक्ष केंद्रित केले आहे. महिलांसाठी तेजस्वी योजना आणि बरेच काही उपक्रम सुरू आहेत.

या कार्यक्रमाला इंडोनेशिया, दक्षिण आफ्रिका, रशिया आणि कोरिया प्रजासत्ताक यांसारख्या जी 20 देशांमधील 17 युवा प्रतिनिधी आणि नायजेरिया, घाना, इराण, मादागास्कर, अफगाणिस्तान, मलावी यांसारख्या इतर आंतरराष्ट्रीय देशांनी जम्मू, जम्मू आणि काश्मीर येथील जम्मू विद्यापीठात दोन दिवसीय वाय 20 चर्चासत्रामध्ये भाग घेतला. आणि वाय 20 मध्ये भारतातील विविध विद्यापीठांतील 25 राष्ट्रीय प्रतिनिधींनीही भाग घेतला.

भारत 2047: आकांक्षा आणि वास्तुविशारद

सन 2047 मध्ये भारताकडे पाहत असताना, 1.65 अब्ज लोकसंख्या आणि \$30 ट्रिलियनची विकसित अर्थव्यवस्था असलेल्या विकसित भारत (विकसित भारत) ची कल्पना करत, जागतिक आनंद निर्देशांकातील शीर्ष 10 देशांमध्ये स्थान मिळवत धोरणात्मक धोरणे आणि नाविन्यपूर्ण उपक्रमांनी बदललेले राष्ट्र, शाश्वत विकास, राहणीमान आणि व्यवसाय करणे, सामाजिक कल्याण आणि नवकल्पनांमध्ये जागतिक नेता बनण्याचे उद्दिष्ट आहे.

एक दोलायमान स्टार्टअप इकोसिस्टमसह सर्व क्षेत्रांमध्ये उत्पादन, नवकल्पना आणि तंत्रज्ञानामध्ये आघाडीवर असलेला भारत जगाचा सर्वात मोठा सेवा केंद्र बनण्याची आणि चमकत असल्याची आमची कल्पना आहे. आम्ही एक असे राष्ट्र म्हणून विचार करतो जिथे आर्थिक विकास सर्वसमावेशक आहे, तरुण कुशल आहेत आणि लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा आर्थिक विकास आणि समृद्धीसाठी फायदा घेतला जातो. शाश्वतता आणि पर्यावरण संरक्षणाला प्राधान्य देण्यासाठी आम्ही हवामान कृतीचे नेतृत्व करत असताना, अक्षय्यतेच्या दिशेने आमचे ऊर्जा संक्रमण दृढतेने मार्गावर असलेल्या तंत्रज्ञान-सक्षम विकासामध्ये आम्ही नेतृत्व करत राहू आणि प्रगती करत राहू.

भारतातील मोबिलिटी आणि रोडसाइड सहाय्याचे भविष्य

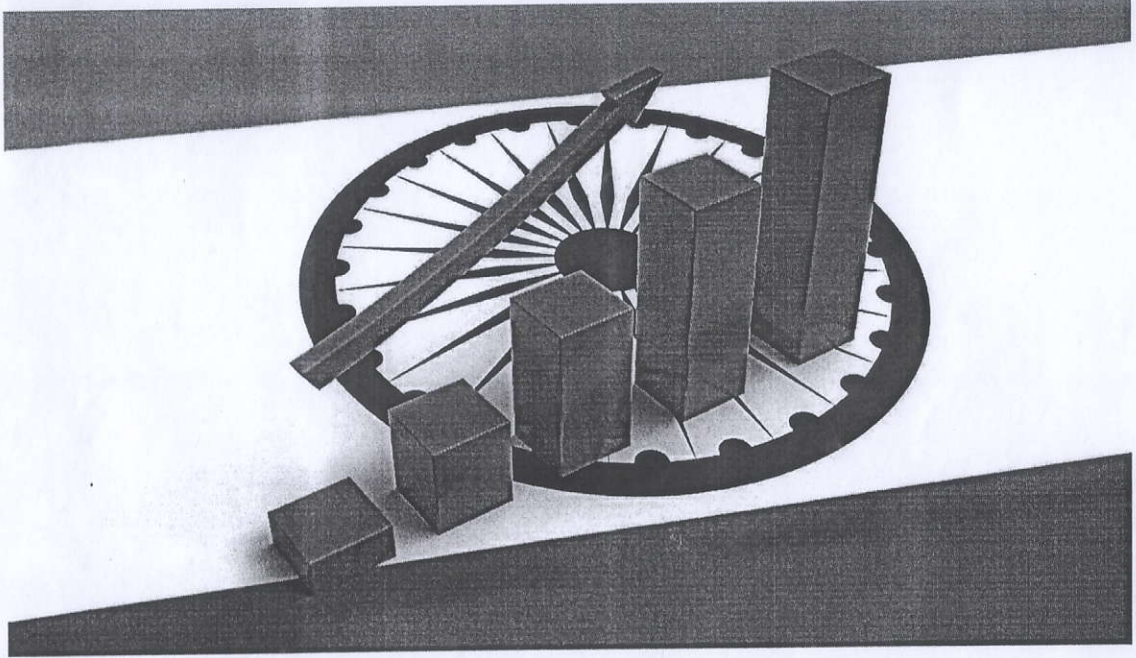
भारतातील मोबिलिटीचे भविष्य अशी गोष्ट आहे जी वाढलेली कनेक्टिव्हिटी, ऑटोमेशन, विद्युतीकरण आणि सामायिक गतिशीलता द्वारे वैशिष्ट्यीकृत असेल. इलेक्ट्रिक वाहने (EV), स्वायत्त वाहने (AVs) आणि मोबिलिटी-एज-ए-सर्व्हिस (MaaS) प्लॅटफॉर्मची वाढ वाहतूक प्रणाली आणि ब्रँडची पुनर्परिभाषित करेल जी या भविष्यातील पर्यावरणीय प्रणालीला पायनियरिंग उपक्रमांसह समर्थन देण्यासाठी आघाडीवर आहेत. खरे चॅंजमेकर व्हा. उदाहरणार्थ, आम्ही एक सामायिक मोबिलिटी प्लॅटफॉर्म विकसित करत आहोत जे एका डिजिटल इंटरफेसमध्ये एकाधिक वाहतूक पर्यायांना एकत्रित करते, ज्याचा उद्देश सामायिक गतिशीलता वाढवणे आणि कार्बन उत्सर्जन कमी करणे आहे.

2047 साठी भारताच्या विमा उद्योगाच्या दृष्टीकोनासाठी आमची बांधिलकी आणखी बळकट झाली आहे कारण एप्रिल 2024 मध्ये इंटरनॅशनल फायनान्शियल सर्व्हिसेस सेंटर (IFSC) GIFT सिटी, गांधीनगर येथे आमचे कार्यालय उघडल्यानंतर आम्ही पहिले विदेशी पुनर्विमादार झालो आहोत. गिफ्ट सिटीला पुनर्विमा केंद्र बनवण्याच्या दिशेने सक्रियपणे योगदान देणे शक्य होईल.

देशासाठी आमची आकांक्षा नाविन्यपूर्ण धोरणे, प्रगत गतिशीलता उपाय, सर्वसमावेशक विमा ऑफर आणि टिकारूपणासाठी वचनबद्धतेवर आधारित आहेत. उद्याच्या शिल्पकारांसोबत मिळून, आम्ही असे भविष्य घडवू जिथे प्रत्येक भारतीयाला सुरक्षितता, समृद्धी आणि उच्च दर्जाचे जीवन मिळेल.

2047 पर्यंत विकसित भारताच्या या प्रवासात, आनंद हाच केंद्रबिंदू असला पाहिजे असे आमचे मत आहे. आनंदाचा निर्देशांक कसा वाढेल याची कल्पनाच केली नाही तर विकास हे स्वप्नच राहील; कारण आनंदाशिवाय विकासाला अर्थ नाही.

विकसित भारत: 2047 च्या दिशेने दृष्टी आणि प्रगती



2047 च्या उद्दिष्टांबद्दल अधिक तपशीलवार माहिती देताना, 2023-2024 साठी केंद्रीय अर्थसंकल्प, अमृत कालमधील पहिला अर्थसंकल्प, मजबूत सार्वजनिक वित्त आणि मजबूत आर्थिक क्षेत्रासह तंत्रज्ञान-आधारित आणि ज्ञान-आधारित अर्थव्यवस्था म्हणून भारताची कल्पना केली. त्यात सबका साथ, सबका प्रयास याद्वारे जन भागिदारी आवश्यक आहे यावर पुन्हा जोर देण्यात आला आणि सप्तर्षी तत्वांचे म्हणजे सर्वसमावेशक विकास; शेवटच्या मैलापर्यंत पोहोचणे; पायाभूत सुविधा आणि गुंतवणूक; संभाव्य मुक्त करणे; हिरवी वाढ; युवाशक्ती; आर्थिक क्षेत्र यांचे वर्णन केले.

वर नमूद केलेल्या भविष्यवादी आणि सर्वसमावेशक दृष्टीच्या अनुषंगाने, सरकारने महिला विकास, आरोग्य, शिक्षण, कौशल्य विकास, विज्ञान आणि तंत्रज्ञान प्रगती, पायाभूत सुविधांची

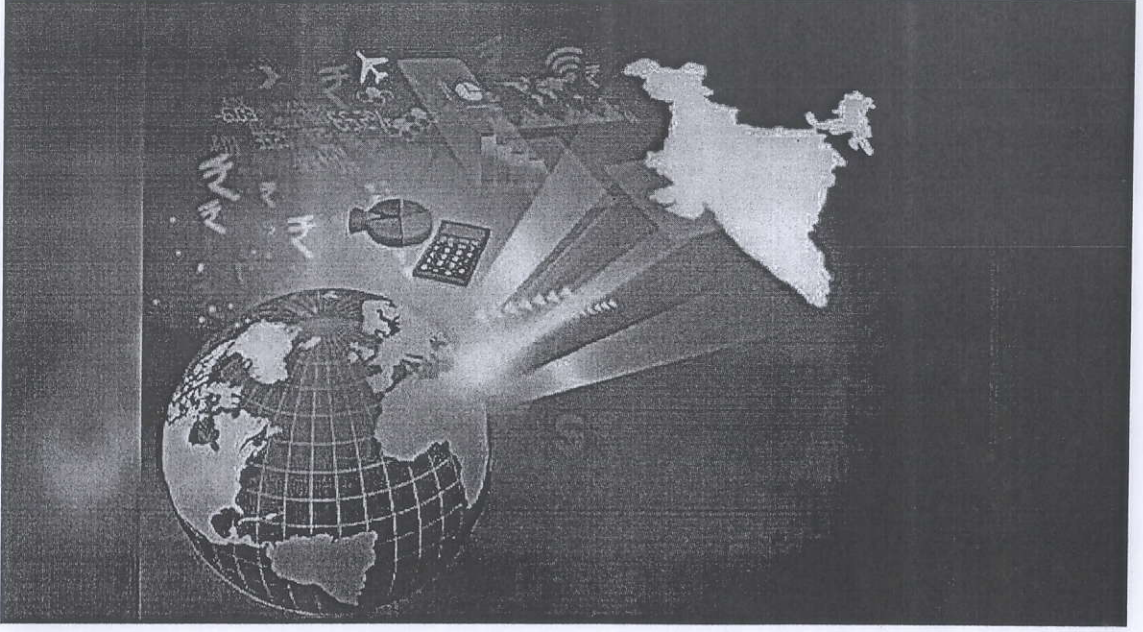
निर्मिती, रोजगार, कृषी, उत्पादन वाढ, औद्योगिक उत्पादन यावर लक्ष केंद्रित करण्यासारखी अनेक पावले उचलली आहेत. नावीन्य, स्वदेशी उद्योगाला चालना देणे इ.

हवामान बदलाचा परिणाम लक्षात घेऊन पंचामृत धोरणानुसार हरित वाढीवर विशेष भर दिला जाणार आहे. सरकार 2030 पर्यंत तिची गैर-जीवाश्म ऊर्जा क्षमता 500 GW पर्यंत वाढवण्यासाठी वचनबद्ध आहे; 2030 पर्यंत नूतनीकरणक्षम ऊर्जेतून 50% ऊर्जा आवश्यकता पूर्ण करणे; 2030 पर्यंत एकूण अनुमानित कार्बन उत्सर्जन एक अब्ज टनांनी कमी करणे; त्याच्या अर्थव्यवस्थेची कार्बन तीव्रता 45% पेक्षा कमी करणे; 2070 पर्यंत नेट झिरोचे उद्दिष्ट साध्य करणे. सरकार आधीच हरित इंधन, हरित ऊर्जा, हरित शेती, ग्रीन मोबिलिटी, ग्रीन बिल्डिंग आणि हरित उपकरणे आणि विविध आर्थिक क्षेत्रांमध्ये ऊर्जेच्या कार्यक्षम वापरासाठी विविध कार्यक्रम राबवत आहे. त्याचप्रमाणे, सरकार ब्लॉकचेन, AI, IoT इत्यादी गंभीर आणि उद्योगमुख तंत्रज्ञानावर देखील लक्ष केंद्रित करत आहे.

अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी, रोजगार, नवोन्मेष आणि औद्योगिक उत्पादन, कौशल्य विकास, व्यवसाय सुलभ करण्यासाठी विविध धोरणे आणि PM गति-शक्ती, PLI सारख्या योजना आधीच अस्तित्वात आहेत. त्याचप्रमाणे, भारत@100 साठी स्पर्धात्मकता रोडमॅप ' 4 S ' तत्वांवर आधारित क्षेत्र-विशिष्ट आणि क्षेत्र-विशिष्ट धोरणांद्वारे शाश्वत समृद्धीचा चालक म्हणून उत्पादकतेवर भर देतो . 4S तत्वे सामाजिक प्रगतीशी जुळवून घेण्यासाठी, भारतातील सर्व प्रदेशांमध्ये सामायिक केल्या जाणाऱ्या , पर्यावरणीयदृष्ट्या शाश्वत राहण्यासाठी आणि बाह्य धक्क्यांचा सामना करताना मजबूत होण्यासाठी समृद्धी वाढीच्या गरजेवर भर दिला आहे.

भारत 2047 पर्यंत जगातील दोन सर्वात मोठ्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक होण्याच्या मार्गावर आहे. माननीय वाणिज्य आणि उद्योग मंत्र्यांनी असेही भाकीत केले आहे की 2047 पर्यंत भारताची अर्थव्यवस्था सुमारे \$35 ट्रिलियन इतकी असेल. त्यासाठीचे व्हिजन डॉक्युमेंट आधीच सर्व क्षेत्रातील भागधारकांच्या विस्तृत श्रेणीशी सल्लामसलत करून तयार केले जात आहे.

आज आपण पेरलेली बियाणे भविष्यात कापलेली फळे परिभाषित करेल. 2047 साठी कल्पित विकसित भारताची वरील उल्लेखित परिवर्तनात्मक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी, देशाने "सबका साथ, सबका विकास, सबका विश्वास आणि सबका प्रयास" वर लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे.



\$30-Trillion Economy : 2047 साली जेव्हा भारत स्वातंत्र्याची 100 वर्षे साजरी करत असेल, तेव्हा देश विकसित देशांच्या यादीत असेल. तोपर्यंत देशाची अर्थव्यवस्था 30 ट्रिलियन डॉलरपर्यंत पोहोचण्याची अपेक्षा आहे. सध्या भारत 3.7 ट्रिलियन डॉलरच्या जीडीपीसह जगातील पाचवी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था आहे. 2030 पर्यंत भारत जपान आणि जर्मनीला मागे टाकून जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनण्याची अपेक्षा आहे. रेटिंग एजन्सी S&P च्या मते भारताचा जीडीपी 2030 पर्यंत 7.3 ट्रिलियन डॉलरपर्यंत पोहोचेल. NITI आयोग 2047 पर्यंत भारताला सुमारे 30 ट्रिलियन डॉलर्सची विकसित अर्थव्यवस्था बनवण्यासाठी 'व्हिजन डॉक्युमेंट' तयार करत आहे.

'व्हिजन डॉक्युमेंट'

NITI आयोगाचे सुब्रमण्यम म्हणाले की, 2047 पर्यंत भारताला सुमारे \$30 ट्रिलियन (29.2 लाख कोटी डॉलर) ची विकसित अर्थव्यवस्था बनवण्यासाठी "व्हिजन डॉक्युमेंट" तयार केले जात आहे. भारताला गरिबी आणि मध्यम उत्पन्नाचा सापळा तोडावा लागेल.' मे 2023 मध्ये NITI आयोगाच्या गव्हर्निंग कौन्सिलच्या बैठकीत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी सर्व मुख्यमंत्र्यांना 2047 पर्यंत विकसित भारत बनवण्यासाठी काम करण्यास सांगितले होते.

जागतिक बँकेच्या मते ज्या देशांचे दरडोई वार्षिक उत्पन्न 12,000 डॉलर पेक्षा जास्त म्हणजेच सुमारे 10 लाख रुपये आहे ते उच्च उत्पन्न असलेली अर्थव्यवस्था म्हणून परिभाषित केले जातात. NITI आयोगाच्या सुरुवातीच्या अंदाजानुसार जर भारताला 2047 पर्यंत विकसित देश बनवायचे असेल तर 2030 ते 2047 या काळात अर्थव्यवस्थेला वार्षिक 9 टक्के दराने वाढ

करावी लागेल. सुब्रमण्यम म्हणाले की, विजन डॉक्युमेंट हे उद्दिष्ट गाठण्यासाठी आवश्यक संरचनात्मक बदल आणि सुधारणांची रूपरेषा दर्शवेल.

प्रत्येक राष्ट्राच्या जीवनात इतिहास एक काळ प्रदान करतो, जेव्हा ते राष्ट्र त्याच्या विकासात अमृतपूर्व झेप घेऊ शकतो. भारतासाठी, "हा अमृत काळ सुरु आहे आणि भारताच्या इतिहासातला हाच तो काळ आहे जेव्हा भारत प्रचंड मोठी झेप घेणार आहे.", असे प्रतिपादन पंतप्रधानांनी केले. त्यांनी जवळपासच्या अनेक देशांची उदाहरणे दिली ज्यांनी निर्धारित कालावधीत अशी अमृतपूर्व झेप घेतली आणि ती विकसित राष्ट्रांमध्ये रूपांतरित झाली. "भारतासाठी हीच वेळ आहे, योग्य वेळ (यही समय है, सही समय है)", या अमृत काळातील प्रत्येक क्षणाचा उपयोग केला पाहिजे, असे ते म्हणाले.

स्वातंत्र्याच्या गौरवशाली लढ्याचा प्रेरणास्रोत म्हणून पंतप्रधानांनी पुनरुच्चार केला. त्या काळात सत्याग्रह, क्रांतिकारी मार्ग, असहकार आंदोलन, स्वदेशी चळवळ आणि सामाजिक व शैक्षणिक सुधारणा यासारखे प्रत्येक प्रयत्न स्वातंत्र्याच्या दिशेने होत होते, असे ते म्हणाले. या काळात काशी, लखनौ, विश्व भारती, गुजरात विद्यापीठ, नागपूर विद्यापीठ, अन्नामलाई, आंध्र आणि केरळ विद्यापीठ यासारख्या विद्यापीठांनी राष्ट्राची चेतना बळकट केली. राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यासाठी समर्पित तरुणांची एक संपूर्ण पिढी निर्माण झाली

. त्यांचे प्रत्येक प्रयत्न स्वातंत्र्याच्या ध्येयाकडे निर्देशित होते. "आज प्रत्येक संस्थेने आणि प्रत्येक व्यक्तीने हा संकल्प घेऊन वाटचाल केली पाहिजे की आपला प्रत्येक प्रयत्न आणि कृती विकसित भारतासाठीच असेल. तुमची उद्दिष्टे, तुमचे संकल्प यांचे ध्येय एकच असायला हवे - विकसित भारत. भारताला अधिक वेगाने विकसित देश बनवण्यासाठी मार्ग शोधण्यावर अध्यापक आणि विद्यापीठांनी विचार करायला हवा आणि विकसित राष्ट्र बनण्याच्या दिशेने सुधारणा करण्यासाठी विशिष्ट क्षेत्रे देखील ओळखायला हवीत, यावर पंतप्रधानांनी भर दिला.

'विकसित भारत'च्या विकासाच्या कालखंडाचा परिक्षेशी साधर्म्य साधून, पूर्तीसाठी विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास, तयारी आणि समर्पण तसेच आवश्यक शिस्त राखण्यात कुटुंबीयांच्या योगदानाचा उल्लेख पंतप्रधानांनी केला. देशाचे नागरिक म्हणून आपल्यासाठी परीक्षेची तारीखही घोषित करण्यात आली आहे. "आपल्यासमोर 25 वर्षांचा अमृत काळ आहे, असे त्यांनी नमूद केले. विकसित भारताच्या ध्येयासाठी आपल्याला 24 तास काम करावे लागेल. याला पोषक वातावरण आपण एक कुटुंब म्हणून निर्माण केले पाहिजे", यावर पंतप्रधानांनी भर दिला.

देशाची झपाट्याने वाढणारी लोकसंख्या ही तरुणाईला सशक्त बनवत असल्याकडे लक्ष वेधत, येत्या 25-30 वर्षात कार्यरत वयोगटातील लोकसंख्येच्या बाबतीत भारत अग्रेसर असणार आहे आणि हे जगाने ओळखले आहे, अशी माहिती मोदी यांनी दिली. “युवा शक्ती ही परिवर्तनाची कार्यकारी शक्ती आहे आणि परिवर्तनाची लाभार्थी देखील आहे”, असे पंतप्रधान मोदी म्हणाले. आजच्या काळातील महाविद्यालये आणि विद्यापीठांमधील तरुणांची कारकीर्द घडवण्यासाठी पुढील 25 वर्षे निर्णायक ठरणार आहेत, यावर त्यांनी भर दिला. भविष्यात तरुणच नवीन कुटुंब आणि नवीन समाज निर्माण करणार आहेत, असे नमूद करून, विकसित भारत कसा असावा हे ठरवण्याचा अधिकार त्यांनाच आहे, असे पंतप्रधानांनी सांगितले. या भावनेने सरकारला देशातील प्रत्येक तरुणांना विकसित भारताच्या कृती आराखड्याशी जोडायचे आहे, असे पंतप्रधान म्हणाले. विकसित भारताच्या उभारणीसाठी देशातील तरुणाईचा आवाज धोरणात्मक योजनांमध्ये समाविष्ट करण्यावर पंतप्रधानांनी भर दिला आणि तरुणांशी अधिकाधिक संपर्क ठेवणाऱ्या शैक्षणिक संस्थांची भूमिका अधोरेखित केली.

प्रगतीचा मार्गदर्शक आराखडा केवळ सरकार ठरवणार नाही तर देश ठरवणार आहे, असे पंतप्रधानांनी भाषणाचा समारोप करताना अधोरेखित केले. . “देशातील प्रत्येक नागरिकाचे त्यात योगदान आणि सक्रिय सहभाग असेल”, असे सांगत ‘सबका प्रयास’ या मंत्राने, म्हणजे लोकसहभागाने सर्वात मोठे संकल्पही पूर्ण केले जाऊ शकतात, याकडे मोदी यांनी लक्ष वेधले. स्वच्छ भारत अभियान, डिजिटल इंडिया मोहीम, कोरोना महामारीच्या काळात लवचिकता आणि सबका प्रयासचे सामर्थ्य अधोरेखित करणारी व्होकल फॉर लोकलची उदाहरणे दिली. “सबका प्रयासमधूनच विकसित भारताची उभारणी करायची आहे”, असे पंतप्रधान म्हणाले. मोदी यांनी यावेळी, देशाच्या विकासाच्या दृष्टीकोनाला आकार देणाऱ्या आणि युवा शक्तीचे माध्यम असणाऱ्या उपस्थित विद्यार्थ्यांकडून मोठ्या अपेक्षांचा पुनरुच्चार केला. पंतप्रधानांनी भाषणाचा समारोप करताना, “देशाचे भवितव्य लिहिण्याची ही एक उत्तम मोहीम आहे”, असे सांगत विकसित भारताची भव्यता आणखी वाढवण्यासाठी सूचना पाठवण्याचे आवाहन केले.

प्रत्येक देश त्याच्या इतिहासातील एक टप्पा अनुभवतो जेव्हा तो त्याच्या विकासाच्या प्रवासाला अनेक पट पुढे नेतो. हे त्या राष्ट्रासाठी ‘अमृत काळ’ (सुवर्ण युग) सारखे आहे. भारतासाठी हा ‘अमृत काळ’ आता आला आहे. भारताच्या इतिहासातील हा तो काळ आहे जेव्हा तो प्रचंड मोठी झेप घेणार आहे. आपल्या आजूबाजूला अशी असंख्य उदाहरणे आहेत की ज्यांनी ठराविक काळात अशी प्रचंड मोठी झेप घेतली आणि स्वतःचे रूपांतर विकसित राष्ट्रांमध्ये केले.

स्वातंत्र्यासाठीचा आपला प्रदीर्घ लढाही आपल्या सर्वांसाठी प्रेरणादायी आहे. स्वातंत्र्य हेच अंतिम उद्दिष्ट मानून, एका ध्येयाने, उत्साहाने आणि निर्धाराने आम्ही रणांगणात उतरलो तेव्हा आम्ही यशस्वी झालो. या काळात सत्याग्रहाचा, क्रांतीचा मार्ग असो, स्वदेशी जागृती असो किंवा सामाजिक आणि शैक्षणिक सुधारणांची जाणीव असो, हे सर्व प्रवाह एकत्रितपणे स्वातंत्र्य चळवळीला बळ देणारे ठरले. याच काळात बनारस हिंदू विद्यापीठ, लखनौ विद्यापीठ, विश्व भारती, गुजरात विद्यापीठ, नागपूर विद्यापीठ, अन्नामलाई विद्यापीठ, आंध्र विद्यापीठ, केरळ विद्यापीठ आणि इतर अनेक संस्थांनी राष्ट्राची चेतना बळकट करण्यात योगदान दिले. हा तो काळ होता जेव्हा तरुणांमध्ये स्वातंत्र्याविषयीची नवी जाणीव सर्व प्रवाहांमध्ये पसरली होती. स्वातंत्र्यासाठी समर्पित एक संपूर्ण पिढी उदयास आली. जे काही करायचे आहे ते स्वातंत्र्यासाठी केले पाहिजे आणि ते आता केले पाहिजे, अशी विचारधारा देशात निर्माण झाली. कोणी सूतकताई केली तर तीही स्वातंत्र्यासाठी. परदेशी मालावर कोणी बहिष्कार टाकला तर तोही स्वातंत्र्यासाठी. कुणी कविता म्हटली तर तीही स्वातंत्र्यासाठी. कुणी पुस्तकात किंवा वर्तमानपत्रात लिहिलं तर तेही स्वातंत्र्यासाठी. कुणी पत्रिका वाटल्या तर तेही स्वातंत्र्यासाठी.

त्याचप्रमाणे आज प्रत्येक व्यक्तीने, प्रत्येक संस्थेने, प्रत्येक संघटनेने मी जे काही करेन ते 'विकसित भारत'साठीच व्हायला हवे, ही प्रतिज्ञा घेऊन पुढे जायला हवे. तुमची ध्येये, तुमच्या संकल्पांचे एकच उद्दिष्ट असले पाहिजे - 'विकसित भारत'. एक शिक्षक या नात्याने, देशाला 'विकसित भारत'चे ध्येय साध्य करण्यासाठी तुम्ही काय करू शकता याचा विचार करा. एक विद्यापीठ म्हणून, भारताच्या वेगवान विकासासाठी तुम्ही काय करू शकता याचा विचार करा. तुम्ही कोणत्याही क्षेत्रात असाल तरी विचार करा की भारत विकसित होण्याच्या मार्गावर वेगाने वाटचाल करण्यासाठी काय आणि कसे केले जाऊ शकते?

तुम्ही प्रतिनिधित्व करत असलेल्या शिक्षण संस्थांमधील तुमची भूमिका ही तरुणांची ऊर्जा या ध्येयाकडे वळवण्याची आहे. तुमच्या संस्थांमध्ये येणाऱ्या प्रत्येक तरुणाची काही खास वैशिष्ट्ये आहेत. त्यांचे विचार विविधांगी असले तरी त्यांना 'विकसित भारत' उभारण्याच्या प्रवाहाशी जोडले गेले पाहिजे. तुम्ही सर्वांनी तुमच्या विचारांच्या कक्षा रुंदावल्या पाहिजेत आणि विकसित भारत 2047 च्या दृष्टीकोनात योगदान देण्यासाठी चाकोरीबाहेरचा विचार करावा अशी माझी इच्छा आहे. देशातील प्रत्येक महाविद्यालय आणि विद्यापीठातील अधिकाधिक तरुण या मोहिमेत सामील व्हावेत यासाठी तुम्ही विशेष मोहिमा सुरू कराव्यात, नेतृत्व द्यावे आणि गोष्टी सोप्या भाषेत व्यक्त कराव्यात. विकसित भारत 2047 विभाग आज माय गव्हर्नमेंट वर सुरू करण्यात आला आहे. त्यात 'विकसित भारत' च्या दृष्टिकोनाशी संबंधित संकल्पनांचा एक विभाग आहे. 'आयडिया' या शब्दाची सुरुवात 'आय' ने होत असल्याने, विभागाला व्यक्ती स्वतः

काय करू शकतात त्या संकल्पनांची आवश्यकता आहे. 'आय' अक्षर जसे आयडियामध्ये पहिले येते तसेच ते इंडिया मधेही पहिले येते. याचा अर्थ असा की जर आपल्याला यश मिळवायचे असेल, ध्येय गाठायचे असेल आणि योग्य परिणाम घडवून आणायचे असतील तर हे सर्व आपल्या स्वतःपासून म्हणजे 'आय' पासून सुरू होते.

जेव्हा मी सूचनांबद्दल बोलते तेव्हा तुमच्यासमोर विचारांची विस्तृत कक्षा आहे. आगामी काळात देशाचा कणा असणारी, नेतृत्व आणि दिशा देणारी पिढी घडवायची आहे. देशाच्या कल्याणाला प्राधान्य देणारी आणि आपले कर्तव्य सर्वात श्रेष्ठ मानणारी तरुण पिढी आपण देशासाठी तयार केली पाहिजे. आपण स्वतःला फक्त शिक्षण आणि कौशल्यापुरते मर्यादित ठेवू नये. नागरिक म्हणून आपणही देशातील नागरिकांना अहोरात्र जागृत कसे ठेवता येईल, या दिशेने प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. कॅमेरे लावलेले असले किंवा नसले तरी त्यांनी ट्रॅफिक सिग्नल चे नियम तोडू नयेत यासाठी समाजात जागरूकता निर्माण करण्याची गरज आहे. लोकांमध्ये अशी कर्तव्याची भावना असली पाहिजे की त्यांनी वेळेवर कार्यालयात पोहोचले पाहिजे आणि आपली जबाबदारी चोखपणे पार पाडली पाहिजे. येथे जे काही उत्पादने घेतली जातात, त्यांचा दर्जा इतका उत्कृष्ट असावा की ग्राहकांना त्यावर 'मेड इन इंडिया' लेबल पाहून अभिमान वाटावा.

जेव्हा देशाचा प्रत्येक नागरिक मग तो कोणतेही काम करत असो, तो आपली कर्तव्ये चोखपणे बजावेल तेव्हा देशही आगेकूच करेल. आता नैसर्गिक संसाधनांशी संबंधित विषय आहे. जल संवर्धनाविषयी गांभीर्य वाढेल, वीज बचतीविषयी गांभीर्य वाढेल, भू मातेच्या संरक्षणासाठी रसायनांचा वापर कमी होईल, सार्वजनिक वाहनांचा जास्तीत जास्त वापर करण्याबाबत गांभीर्य वाढेल तेव्हा समाजावर, देशावर, प्रत्येक क्षेत्रावर मोठा सकारात्मक प्रभाव पडेल. अशा सकारात्मक प्रभावाची अनेक उदाहरणे आहेत. स्वच्छता लोक चळवळीला नवी उर्जा कशी देता येईल आधुनिक जीवनशैलीच्या दुष्परिणामांवर मात करत आपल्या युवा पिढीने कसे सामोरे जावे यासाठीही आपल्या सूचना महत्वाच्या ठरतील. मोबाईलच्या जगाव्यतिरिक्त आपल्या युवकांनी बाहेरचे जगही पाहणे तितकेच आवश्यक आहे. एक शिक्षक म्हणून असे अनेक विचार आपल्याला वर्तमान आणि भावी पिढीतही रुजवायचे आहेत. आपल्या विद्यार्थ्यांसाठी आपल्याला आदर्श ठरायचे आहे. देशाचे नागरिक जेव्हा देशहिताचा विचार करतील तेव्हा एक बळकट समाज निर्माण होईल. आपण हे जाणताच की ज्याप्रमाणे समाजमन असते त्याची झलक आपल्याला शासन-प्रशासनातही दिसून येते. शिक्षण क्षेत्राबद्दल बोलायचे झाल्यास त्याच्याशी संबंधित अनेक विषय आहेत. तीन-चार वर्षांच्या अभ्यासक्रमानंतर आपल्या शिक्षण संस्था प्रमाणपत्र देतात. पदवी देतात. मात्र प्रत्येक विद्यार्थ्याकडे एखादे तरी कौशल्य असणे अनिवार्य आहे हे आपल्याला

सुनिश्चित करायला नको का ? यासंदर्भातल्या चर्चा,याच्याशी संबंधित सूचनाच विकसित भारताचा मार्ग स्पष्ट करतील. म्हणूनच आपण आपल्या परिसरात, प्रत्येक संस्थेत आणि राज्य स्तरावर या विषयांवर व्यापक मंथन प्रक्रियेच्या रूपाने अशा चर्चा पुढे न्यायला हव्यात.

विकसित भारत निर्मितीचा हा अमृतकाळ म्हणजे परीक्षेच्या दिवसात आपण जो पाहतो तसा काळ आहे. विद्यार्थ्यांना आपल्या परीक्षेतल्या कामगिरीबद्दल आत्मविश्वास असतो मात्र शेवटच्या क्षणापर्यंत ते कोणती कसर बाकी ठेवत नाही. प्रत्येक विद्यार्थी आपला जीव ओतून अभ्यास करतो, क्षण आणि क्षण त्या एकाच ध्येयासाठी वेचतात.जेव्हा परीक्षेची तारीख जाहीर होते तेव्हा असे वाटते संपूर्ण घराची परीक्षेची तारीख आली आहे.केवळ विद्यार्थी नव्हे अवघे घर एका शिस्तीत प्रत्येक काम करते. आपल्यासाठी देशाचे नागरिक म्हणून परीक्षेची तारीख जाहीर झाली आहे.आपल्या समोर 25 वर्षांचा अमृत काळ आहे.आपल्याला चोवीस तास या अमृत काळ आणि विकसित भारत उद्दिष्टांसाठी काम करायचे आहे. एक कुटुंब म्हणून हे वातावरण तयार करणे ही आपणा सर्वांची सामुहिक जबाबदारी आहे.

आज जगातली लोकसंख्या झपाट्याने वयस्कर होत आहे आणि भारत युवा शक्तीने सळसळत आहे.येत्या 25-30 वर्षांच्या काळात कामाचे वय असलेल्या लोकसंख्येच्या संदर्भात भारत अग्रेसर असेल असे तज्ञांचे मत आहे. म्हणूनच भारताच्या युवकांवर अवघ्या जगाचे लक्ष आहे.युवाशक्ती, परिवर्तनाचे दूत आहेत आणि परिवर्तनाचे लाभार्थीही आहेत.आज जे युवा महाविद्यालय आणि विद्यापीठात आहेत त्यांच्या करिअरची दिशेला ही 25 वर्षे आकार देणारी ठरणार आहेत. हेच युवक नवे कुटुंब बनवणार आहेत, नवा समाज घडवणार आहेत. म्हणूनच विकसित भारत कसा असावा हे निश्चित करण्याचा सर्वात मोठा हक्क आपल्या युवा शक्तीचा आहे. हीच भावना बाळगत सरकार,विकसित भारताच्या कृती आराखड्याशी देशाच्या प्रत्येक युवकाला जोडू इच्छिते. विकसित भारत घडवण्याच्या नीती-रणनीती मध्ये युवकांचा आवाज मिसळू इच्छिते. आपणा सर्व मित्रांचे योगदान अतिशय महत्वाचे ठरणार आहे.

मित्रहो,

आपल्याला प्रगतीच्या ज्या पथदर्शी आराखड्यानुसार वाटचाल करायची आहे तो केवळ सरकार निश्चित करणार नाही तर देश निश्चित करेल. देशाच्या प्रत्येक नागरिकाचे यात योगदान असेल,सक्रिय भागीदारी असेल.सबका प्रयास म्हणजे लोक भागीदारी एक असा मंत्र आहे ज्याद्वारे मोठ-मोठे संकल्प पूर्णत्वाला जातात.स्वच्छ भारत अभियान असो,डिजिटल इंडिया अभियान असो, कोरोनाशी मुकाबला असो,व्होकल फॉर लोकल होण्याची बाब असो आपण सर्वांनी सबका प्रयास या मंत्राचे सामर्थ्य अनुभवले आहे. सबका प्रयास यातूनच विकसित भारत साकारला

जाणार आहे.. देशाचे भविष्य लिहिण्याचे हे महाअभियान आहे. आपली प्रत्येक सूचना विकसित भारत इमारतीची भव्यता अधिकच खुलवणार आहे. आजपासून चळवळीचा जो प्रारंभ होत आहे आणि मला पूर्ण विश्वास आहे की 2047 पर्यंत आपण सर्वजण मिळून विकसित भारत घडवू शकतो.

1. मग एखादा देश विकसित आहे की नाही हे कसे ठरवायचे?
2. कोणताही एक घटक नाही परंतु देश विकसित आहे की नाही हे ठरवण्यासाठी अनेक घटकांचा विचार केला पाहिजे.
3. दरडोई उत्पन्नाचे मोजमाप, औद्योगिकीकरणाची पातळी, सामान्य राहणीमान आणि तांत्रिक पायाभूत सुविधा यासारख्या आर्थिक घटकांपैकी एक घटक आहे. अर्थव्यवस्थेच्या विकासाची पातळी निश्चित करण्यासाठी वापरला जाणारा मुख्य बॅचमार्क म्हणजे दरडोई उत्पन्न. काही अर्थशास्त्रज्ञ \$12,000 ते \$15,000 दरडोई उत्पन्न विकसित स्थितीसाठी पुरेसे मानतात. इतर, तथापि, एखाद्या देशाचे दरडोई उत्पन्न \$25,000 किंवा \$30,000 पेक्षा जास्त असल्यास विकसित होईल असे मानतात.
4. जागतिक बँकेच्या मते, भारताचे दरडोई उत्पन्न सुमारे \$2,400 आहे. त्याच वेळी, यूएसए आणि चीनचे दरडोई उत्पन्न अनुक्रमे \$76,400 आणि \$12,700 आहे. अमेरिका हा विकसित देश मानला जातो पण चीन नाही.
5. परंतु दरडोई उत्पन्न हा एकमेव आधार असू शकत नाही. कतारचे उदाहरण घ्या. त्याचे जगातील सर्वाधिक दरडोई उत्पन्न \$88,000 आहे. तथापि, प्रचंड उत्पन्न असमानता आणि नागरिकांसाठी शैक्षणिक संधींच्या अभावामुळे ते विकसित मानले जात नाही.
6. म्हणून, इतर घटक समाविष्ट आहेत जे गैर-आर्थिक घटक आहेत जसे की मानवी विकास निर्देशांक, जे शिक्षण, आरोग्य आणि साक्षरता यासारख्या अनेक मापदंडांचे मोजमाप करतात.
7. ज्या देशांचे दरडोई उत्पन्नानुसार वर्गीकरण करणे कठीण आहे, त्यांच्यासाठी अर्थशास्त्रज्ञ मोजमापासाठी राहणीमानाच्या दर्जाकडे वळतात. बऱ्याच विकसित देशांमध्ये दर वर्षी 1000 जिवंत जन्मांमागे 10 पेक्षा कमी बालमृत्यू होतात. शिवाय, त्यांचे आयुर्मान 75 वर्षांपेक्षा जास्त आहे. भारतात जन्मलेल्या 1000 मुलांमागे अर्भक मृत्यू 30 च्या जवळपास आहे आणि आयुर्मान 69 वर्षे आहे.

8. ०.८ पेक्षा जास्त एचडीआय निर्देशांक असलेला देश सामान्यतः विकसित मानला जातो. ताज्या आकडेवारीनुसार भारताचा स्कोअर 0.633 आहे. विकसित देशांमध्येही भ्रष्टाचार कमी आहे आणि नागरिकांचा सरकारकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन सकारात्मक आहे. विकसित देशांमध्येही चांगले वातावरण, कमी गर्दी आणि आनंदी जीवन आहे.
9. 2047 पर्यंत भारताचा विकास करायचा असेल, तर त्याला दरडोई निरोगी उत्पन्न मिळवणे, बालमृत्यूचे प्रमाण कमी करणे, मानवी विकास वाढवणे, भ्रष्टाचार कमी करणे, लोकसंख्या आणि प्रदूषणावर नियंत्रण ठेवणे यासारखे अनेक मुद्दे साध्य करावे लागतील.
- विलीनीकरण किंवा पुनर्रचना करून आणि स्वदेशी उद्योग आणि नवकल्पना वाढवून प्रत्येक क्षेत्रात 3-4 जागतिक चॅम्पियन विकसित करणे.
 - संरक्षण आणि अंतराळ क्षेत्रात स्वावलंबी बनणे आणि जगामध्ये भारताची भूमिका वाढवणे.
 - नूतनीकरणक्षम ऊर्जा क्षमता वाढवून आणि कार्बन उत्सर्जन कमी करून हरित वाढ आणि हवामान क्रिया वाढवणे .
 - युवकांना कौशल्य आणि शिक्षण देऊन सक्षम करणे आणि रोजगाराच्या अधिक संधी निर्माण करणे.
 - देशातील टॉप 10 लॅब तयार करण्यासाठी आणि किमान 10 भारतीय संस्थांना जागतिक स्तरावरील टॉप 100 मध्ये आणण्यासाठी परदेशी R&D संस्थांसोबत भागीदारी करणे.

Big Picture

Niti Aayog readies plan for India to be **\$30 trillion** economy

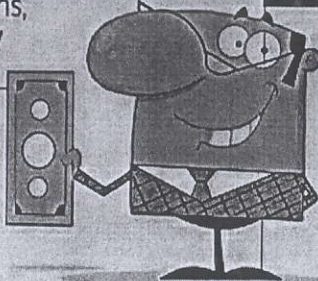
To consult leading industrialists, academicians, civil society members

Vision document to be released by PM in December

To Become a Developed Nation:

Focus on radical changes in government

Institutional & structural reforms



भारतीय अर्थव्यवस्थेची सद्यस्थिती आणि भविष्यातील शक्यता काय आहे?

▪ सध्याची स्थिती:

- भारत सध्या नाममात्र अटींमध्ये पाचव्या क्रमांकाची आणि **PPP (परचेसिंग पॉवर पैरिटी)** अटींमध्ये तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था असल्याचा अंदाज आहे .
- **2022 पर्यंत, भारतीय जीडीपीचा** आकार यूके आणि फ्रान्सच्या जीडीपीपेक्षा आधीच मोठा झाला होता.

CURRENTLY NO. 5

GDP in \$ tn	2022	2023
United States	25.5	27.9
China	17.9	17.7
Japan	4.2	4.4
Germany	4.1	4.2
India	3.4	3.7

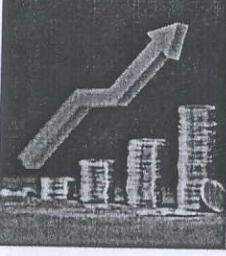
▪ भविष्यातील संभावना:

- अनेक अंदाज दर्शविते की 2030 पर्यंत भारताचा जीडीपी जपान आणि जर्मनीला मागे टाकेल .
- रेटिंग एजन्सी S&P च्या अंदाजानुसार भारताचा **नाममात्र GDP** 2022 मध्ये USD 3.4 ट्रिलियन वरून 2030 पर्यंत USD 7.3 ट्रिलियन होईल .
- आर्थिक विस्ताराच्या या वेगवान गतीमुळे भारतीय GDP च्या आकारमानात भारत आशिया-पॅसिफिक प्रदेशातील दुसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था होईल .
- NITI आयोगाच्या अंदाजानुसार प्राथमिक निकालांनी अंदाज वर्तवला आहे:

- 2047 मध्ये भारताची निर्यात USD 8.67 ट्रिलियन इतकी असेल तर तिची आयात USD 12.12 ट्रिलियन इतकी असेल.
- भारताचे सरासरी आयुर्मान 2021 मध्ये 67.2 वरून 71.8 वर जाईल आणि साक्षरता दर 2021 मध्ये 77.8% वरून 89.8% होईल.

Growth path

What does the future hold? Scenario building for macroeconomic indicators



Indicator	Units	2030	2040	2047
GDP at current prices	₹ trillion	609.04	1,759.79	3,604.94
Per capita GDP at current prices	₹	4,02,008	10,93,037	21,84,812
Exports	\$ trillion	1.58	4.56	8.67
Imports	\$ trillion	1.88	5.92	12.12
Investment	₹ trillion	195.5	591.1	1,273.40
Savings	₹ trillion	207.8	649.4	1,339.70

भारताच्या आर्थिक विकासात कोणते घटक योगदान देऊ शकतात?

- **डेमोग्राफिक डिव्हिडंड:** भारतामध्ये एक मोठी आणि तरुण लोकसंख्या आहे जी विविध क्षेत्रांसाठी कुशल आणि उत्पादक कर्मचारी देऊ शकते.
 - अहवालानुसार, भारताची लोकसंख्या 1.4 अब्ज पेक्षा जास्त आहे, ज्यात 40% पेक्षा जास्त लोक 25 वर्षांपेक्षा कमी वयाचे आहेत. यामुळे आर्थिक वाढीसाठी मोठा लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश मिळतो.
- **मध्यमवर्गाची वाढ:** भारताचा मध्यमवर्ग 2023 मध्ये सुमारे 50 दशलक्ष वरून 2050 पर्यंत 500 दशलक्षांपर्यंत वाढण्याचा अंदाज आहे, ज्यामुळे एक प्रचंड देशांतर्गत बाजारपेठ आणि वस्तू आणि सेवांना मागणी निर्माण होईल.
- **प्रवेगक डिजिटल अर्थव्यवस्था:** भारत विशेषतः ई-कॉमर्स , फिनटेक , एडटेक , हेल्थटेक आणि अॅग्रीटेक या क्षेत्रांमध्ये डिजिटल परिवर्तन आणि नवकल्पना स्वीकारत आहे .
 - या क्षेत्रांमध्ये नवीन रोजगार निर्माण करण्याची, कार्यक्षमता सुधारण्याची आणि सेवांमध्ये प्रवेश वाढवण्याची क्षमता आहे.
- **शाश्वतता-केंद्रित अर्थव्यवस्था:** भारत नूतनीकरणक्षम ऊर्जा , हरित पायाभूत सुविधा आणि हवामानातील लवचिकता यामध्ये गुंतवणूक करत आहे , ज्याचा उद्देश कार्बन फूटप्रिंट कमी करणे आणि त्याची पर्यावरणीय गुणवत्ता वाढवणे आहे. या उपक्रमांमुळे वाढ आणि विकासाच्या नवीन संधीही निर्माण होऊ शकतात.

भारताच्या 30 टन डॉलर इकॉनॉमी व्हिजनसमोर कोणती आव्हाने आहेत?

- **मध्यम उत्पन्नाचा सापळा:** विकसित अर्थव्यवस्थेच्या वाटेवर वाटचाल करत असताना भारतीय अर्थव्यवस्था मध्यम उत्पन्नाच्या सापळ्यात अडकेल अशी भीती आहे. USD 5,000-6,000 दरडोई उत्पन्न गाठल्यानंतर, ते वेगाने पुढे जाणार नाही.
- **जागतिक बँकेच्या** व्याख्येनुसार , मध्यम-उत्पन्न सापळा "अशा परिस्थितीचा संदर्भ देते ज्यामध्ये वाढत्या खर्चामुळे आणि घटत्या स्पर्धात्मकतेमुळे मध्यम-उत्पन्न असलेला देश उच्च-उत्पन्न असलेल्या अर्थव्यवस्थेकडे जाण्यात अयशस्वी ठरत आहे ".
- **वृद्धत्वाची लोकसंख्या:** भारताची सध्याची लोकसंख्या सुमारे 1.4 अब्ज आहे आणि 2048 मध्ये ती 1.64 अब्ज पर्यंत पोहोचण्याचा अंदाज आहे, 2100 पर्यंत 1.45 अब्ज पर्यंत घसरण्याआधी.
- याचा अर्थ भारताला वृद्ध लोकसंख्येच्या आव्हानांना सामोरे जावे लागेल, जसे की वाढता आरोग्य सेवा खर्च, पेन्शन दायित्वे आणि कामगारांची कमतरता.
- **उच्च जीडीपी विकास दर राखणे:** जरी भारतीय अर्थव्यवस्था 8% च्या खूप चांगल्या दराने वाढत असली तरी हे लक्ष्य साध्य करण्यासाठी, हा विकास दर पुरेसा नसू शकतो. भारताला अतिशय उच्च आणि शाश्वत विकास दराने वाढ करण्याची गरज आहे.
- शिवाय, विविध अंदाज दर्शविते की भारतीय अर्थव्यवस्था पुढील 10 वर्षांसाठी 7% दराने वाढेल.
- नीती आयोगाने दिलेले प्राथमिक आकडे, अंदाज दर्शविते की अर्थव्यवस्थेला 2030-2040 दरम्यान 9.2%, 2040-2047 दरम्यान 8.8% आणि 2030 ते 2047 दरम्यान 9% वार्षिक सरासरी आर्थिक वृद्धी पोस्ट करणे आवश्यक आहे.
- **रुपया-डॉलर कॉन्ड्रम:** डॉलरच्या दृष्टीने भारताचा जीडीपी रुपया-डॉलर विनिमय दराचे कार्य देखील आहे, जो महागाई, व्यापार संतुलन, भांडवल प्रवाह आणि चलनविषयक धोरण यासारख्या विविध घटकांनी प्रभावित होतो.
- **भौगोलिक राजकारण आणि प्रादेशिक एकात्मता:** चीन, पाकिस्तान आणि इतर शेजारी देशांसोबत वाढता तणाव आणि अमेरिका, रशिया आणि इतर मोठ्या शक्तींसोबत बदलणारे संबंध यासह भारताला जटिल आणि गतिशील भौगोलिक राजकीय वातावरणाचा सामना करावा लागत आहे.

- **स्थिर कृषी आणि उत्पादन क्षेत्र:** कृषी क्षेत्राची उत्पादकता आणि स्पर्धात्मकता सुधारणे , जे अर्ध्याहून अधिक कामगारांना रोजगार देते परंतु जीडीपीमध्ये केवळ 17% वाटा आहे, आणि स्थिर उत्पादन क्षेत्राचे पुनरुज्जीवन करणे, ज्याने 15% जीडीपी हिस्सा राखला आहे. दशके, एकाच वेळी वाढत्या लोकसंख्येसाठी रोजगाराच्या संधी निर्माण करत आहेत.
- **कमी श्रमदलाचा सहभाग :** नवीनतम नियतकालिक श्रमशक्ती सर्वेक्षण (PLFS) वार्षिक अहवाल 2022-2023 नुसार , 2022-2023 मध्ये भारताचा कामगार शक्ती सहभाग दर (LFPR) 40.4% होता, जो जागतिक सरासरी 61.4% पेक्षा कमी आहे. शिवाय, भारतातील एलएफपीआर गेल्या काही वर्षांपासून, विशेषतः महिलांसाठी घसरत आहे.
आणखी काय करावे लागेल?
- **अधिक, जलद वितरीत करण्याचे उद्दिष्ट:** भारतात एक मोठे सार्वजनिक क्षेत्र आहे जे सहसा अकार्यक्षमता, भ्रष्टाचार आणि तोटा सहन करतात. यापैकी काही उद्योगांचे विनिवेश करून किंवा खाजगीकरण करून, भारत निधी उभारू शकतो, उत्पादकता सुधारू शकतो आणि परदेशी गुंतवणूक आकर्षित करू शकतो.
- **मध्यमवर्गाला चालना द्या:** भारतातील मध्यमवर्ग हा उपभोग आणि वाढीचा प्रमुख चालक आहे, परंतु त्यावर जास्त कर आणि कमी बचत यांचाही बोजा आहे. कराच्या दरात कपात करून किंवा वैयक्तिक आयकर रद्द करून आणि त्याच्या जागी उपभोग कर लागू करून, भारत आपल्या मध्यमवर्गाची डिस्पोजेबल उत्पन्न आणि खर्च करण्याची क्षमता वाढवू शकतो, तसेच कर प्रणाली सुलभ करून आणि चोरी कमी करू शकतो.
- **श्रमशक्तीचा सहभाग वाढवा:** भारताला आपल्या श्रमशक्तीसाठी शिक्षण आणि कौशल्य विकासाची गुणवत्ता आणि सुलभता सुधारण्यासाठी अधिक गुंतवणूक करणे आवश्यक आहे.
- **नवीन शैक्षणिक धोरण** आणि स्किल इंडिया मिशन सारखे उपक्रम या दिशेने उचललेले योग्य पाऊल आहेत.
- **पायाभूत सुविधांच्या पाइपलाइनला गती द्या:** भारताने रस्ते, रेल्वे, बंदरे, विमानतळ, वीज, पाणी आणि स्वच्छता यासारख्या पायाभूत सुविधांमध्ये मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक करणे आवश्यक आहे, ज्यामुळे कनेक्टिव्हिटी, कार्यक्षमता आणि जीवनमान सुधारण्यासाठी.

- भारताने 100 लाख कोटी रुपयांपेक्षा अधिक राष्ट्रीय पायाभूत सुविधा पाइपलाइनची घोषणा केली आहे, परंतु त्याची अंमलबजावणी आणि वित्तपुरवठा वेगवान करणे आवश्यक आहे.
- **मॅन्युफॅक्चरिंग मोमेंटमवर उभारा :** भारताला जागतिक उत्पादन केंद्र बनण्याची मोठी संधी आहे, विशेषतः इलेक्ट्रॉनिक्स, कापड, फार्मास्युटिकल्स आणि संरक्षण यांसारख्या क्षेत्रात. भारताने उत्पादन क्षेत्राला चालना देण्यासाठी आणि नोकऱ्या निर्माण करण्यासाठी उत्पादन-लिंकड प्रोत्साहन (PLI) योजना यासारखे अनेक उपक्रम सुरू केले आहेत .
- अधिकाधिक देशांतर्गत आणि विदेशी गुंतवणूक आकर्षित करण्यासाठी भारताला व्यवसाय करणे, कामगार कायदे आणि कौशल्य विकासात आणखी सुधारणा करणे आवश्यक आहे.
- **खाजगी गुंतवणुकीला चालना द्या:** भारताला अधिकाधिक परकीय थेट गुंतवणूक आकर्षित करणे आणि देशांतर्गत कंपन्यांना अर्थव्यवस्थेत गुंतवणूक करण्यास प्रोत्साहित करणे आवश्यक आहे. पायाभूत सुविधा प्रकल्प आणि उत्पादनासाठी समर्थन देऊन सरकार खाजगी गुंतवणुकीला प्रोत्साहन देऊ शकते.
- **संरचनात्मक सुधारणांची अंमलबजावणी करा :** भारताला उत्पादकता आणि स्पर्धात्मकता वाढवण्यासाठी लक्षित सुधारणा करणे आवश्यक आहे. मॅकिन्सेने लक्षित सुधारणांची सहा क्षेत्रे ओळखली आहेत जी उत्पादकता आणि स्पर्धात्मकता वाढविण्यात मदत करू शकतात, ज्यात आर्थिक-क्षेत्रातील सुधारणा, शहरी नियोजन आणि ई-कॉमर्स यांचा समावेश आहे.
- **भांडवली संचय वाढवा: USD 30 ट्रिलियन अर्थव्यवस्था बनण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी GDP च्या प्रमाणात गुंतवणूक वाढवणे आवश्यक आहे.** पायाभूत सुविधा प्रकल्पांसाठी भरीव मदत देऊन आणि उत्पादनाला प्रोत्साहन देऊन गुंतवणूक वाढविण्यात सरकार महत्वाची भूमिका बजावू शकते.

आव्हाने

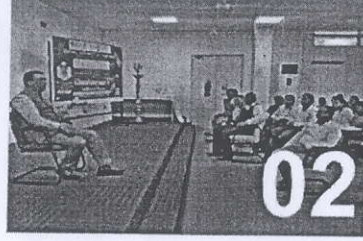
- वाढती लोकसंख्या वाढ आणि लोकसंख्याशास्त्रीय बदल 'विकसित भारत'च्या उद्दिष्टासमोर आव्हाने आहेत. पायाभूत सुविधा, नियामक आणि कर या आघाडीवरही आव्हाने आहेत.

- तसेच, जीडीपीवरील पारंपारिक फोकस महत्त्वपूर्ण सामाजिक निर्देशकांचा विचार करण्यात अयशस्वी ठरतो, ज्यामुळे विकासाच्या मानवी आणि सामाजिक पैलूंकडे दुर्लक्ष होते.

Viksit Bharat@2047 अर्जेड्यासाठी आतापर्यंत हाती घेतलेले प्रमुख उपक्रम



**Viksit Bharat Sankalp
Yatra**



Amrit Kaal Vimarsh



"Voice of Youth"

- इतर टप्पे : सरकारची मोफत रेशन योजना, आयुष्मान योजना, औषधांवर 80% सवलत, शेतकऱ्यांसाठी पीएम सन्मान निधी योजना, गरिबांसाठी घरे, नळपाणी जोडणी आणि नवीन शौचालये बांधणे ही कामे वेगाने सुरू राहतील.
- 'विकसित भारत'ची संकल्पना साकार करण्यासाठी राज्यांच्या सुधारणांना पाठिंबा देण्यासाठी केंद्र सरकार 50 वर्षांसाठी 75,000 कोटी रुपये व्याजमुक्त कर्ज देणार आहे.
- अंतरिम बजेट 2024 : रु. भांडवली खर्चासाठी 11 लाख 11 हजार 111 कोटींची तरतूद करण्यात आली आहे .
- यामुळे भारतामध्ये केवळ 21व्या शतकातील आधुनिक पायाभूत सुविधा निर्माण होणार नाहीत, तर तरुणांसाठी रोजगाराच्या असंख्य नवीन संधीही निर्माण होतील.
- विकसित भारत'च्या व्हिजनची जाणीव करून देण्यासाठी अटल समर्पण, भारताच्या नशिबावर दृढ विश्वास आणि तेथील लोकांच्या, विशेषतः तरुणांच्या प्रचंड क्षमता आणि क्षमतांची प्रगल्भ ओळख आवश्यक आहे.
- विकसित भारत'चे समान उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी प्रत्येक विद्यापीठातील विद्यार्थी आणि तरुणांची ऊर्जा वापरण्याची गरज आहे.
- त्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर पायाभूत सुविधांचा विकास, दारिद्र्य निर्मूलनासाठी व्यापक कल्याणकारी उपाय, उद्योजकतेद्वारे महिला आणि तरुणांना सक्षम बनविण्याच्या वचनबद्धतेसह सर्वसमावेशक प्रयत्नांची आवश्यकता आहे, तसेच सक्रिय कृषी क्षेत्राच्या विकासाची आवश्यकता आहे.

- 2047 पर्यंत विकसित भारताचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी सर्व क्षेत्रांनी देशाच्या आर्थिक विकासात योगदान दिले पाहिजे.
- त्यासाठी, नियामक सुधारणा आणि व्यवसाय करण्याची सुलभता महत्वाची आहे कारण ते जागतिक गुंतवणूक आकर्षित करण्याचा मार्ग मोकळा करतात.
- मोदींच्या नेतृत्वाखालील युती भारताच्या आर्थिक आणि विकासाला रुळावर आणणार नाही, असे विश्लेषकांचे म्हणणे आहे. तथापि, ते निदर्शनास आणून देतात की नवीन सरकारला आता लोकांमध्ये विश्वास पुनर्संचयित करावा लागेल आणि ग्लोबल साउथमध्ये भारताचे स्थान कायम राहील याची खात्री करावी लागेल.
- नवीन सरकारने आपले प्रमुख प्राधान्यक्रम अजून ठरवायचे आहेत. तथापि, विश्लेषकांचा अंदाज आहे की या चार क्षेत्रांना अजेंडावर उच्च स्थान मिळेल.
- **1. पायाभूत सुविधा**
- भारताने पायाभूत सुविधांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर प्रगती केली आहे आणि आपले महामार्ग, रेल्वे आणि विमानतळे जोडण्यात आणि आधुनिकीकरणात लक्षणीय प्रगती केली आहे.
- गेल्या वर्षी सल्लागार कंपनी ईवायने २०४७ पर्यंत भारत २६ ट्रिलियन डॉलरची अर्थव्यवस्था बनेल, असा अंदाज व्यक्त केला होता आणि त्यासाठी देशाची पायाभूत सुविधाची क्षमता वाढविणे महत्वाचे ठरेल, असे अधोरेखित केले होते.
- मोदी सत्तेवर आल्यापासून बंदरे, रेल्वे आणि सर्व प्रकारच्या पायाभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी त्यांनी सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत. ते त्यात दुप्पट कपात करतील,' असे इंडिया इंडेक्सचे सीईओ आणि व्होगेल ग्रुपचे व्यवस्थापकीय प्राचार्य समीर कपाडिया यांनी सांगितले.
- भारत अजूनही या क्षेत्रात चीनपेक्षा पिछाडीवर आहे आणि परदेशी गुंतवणूकदारांना आकर्षित करण्यासाठी उच्च विकासाचा मार्ग शोधायचा असेल तर आणखी काही करण्याची गरज आहे.
- फेब्रुवारीमध्ये अंतरिम अर्थसंकल्पात अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी २०२५ या आर्थिक वर्षात भांडवली खर्च ११.१ टक्क्यांनी वाढून ११.११ ट्रिलियन भारतीय रुपये (१३३.९ अब्ज डॉलर) होईल, असा अंदाज व्यक्त केला होता.
- सेंटर फॉर स्ट्रॅटेजिक अँड इंटरनॅशनल स्टडीजमधील अमेरिका-भारत धोरण अभ्यासाचे वरिष्ठ सल्लागार आणि अध्यक्ष रिचर्ड रोसो म्हणाले, "आघाडीच्या रचनेमुळे राज्यस्तरीय पक्षांना अर्ध-व्हिडो मिळाल्यास अशी उद्दिष्टे अधिक कठीण होऊ शकतात.

- अॅपल पुरवठादार फॉक्सकॉनने भारतात गुंतवणूक वाढवण्याची घोषणा केली आहे, तर मायक्रोन टेक्नॉलॉजी २०२५ च्या सुरुवातीला पहिली भारतीय बनावटीची सेमीकंडक्टर चिप तयार करणार आहे.

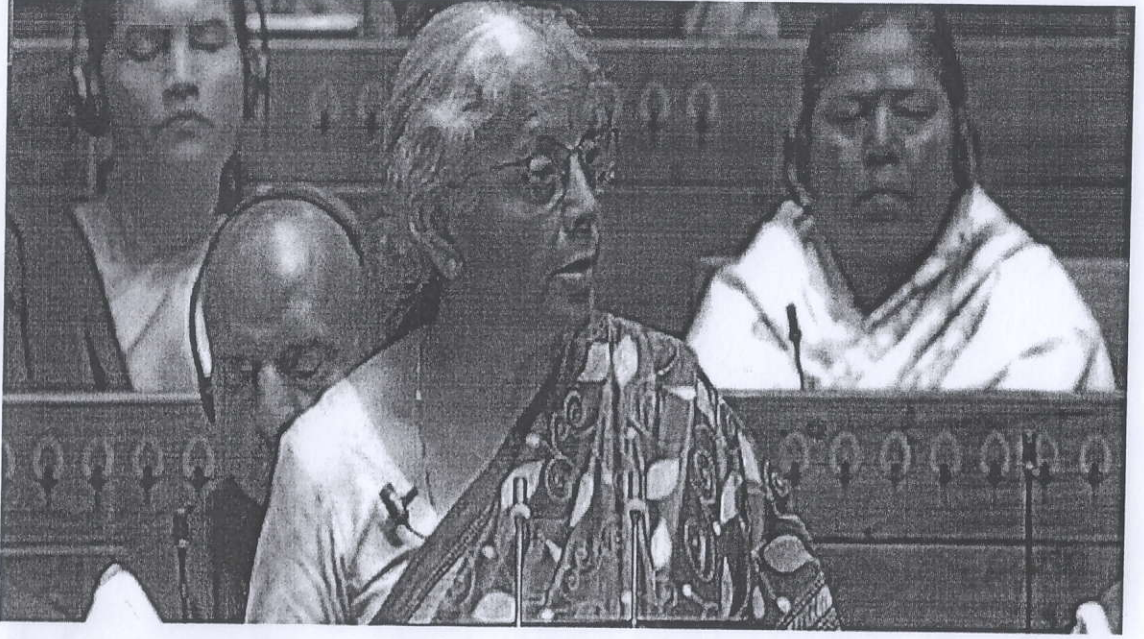
भारत शताब्दी वर्ष 2047 च्या दिशेने प्रगती करत असताना, आपल्या देशाच्या तंत्रज्ञानाचा पाया सध्याच्या काळापेक्षा खूप विकसित होणे आवश्यक आहे. आपल्या राष्ट्राच्या 'व्हिजन फॉर 2047' मधील वैविध्यपूर्ण रूपरेषा आपल्या स्वातंत्र्याचे 100 वे वर्ष साजरे करताना 'नवीन भारत' प्रतिबिंबित करायला हवी. 'बिल्डिंग टू स्केल आणि बिल्डिंग टू लास्ट' हा दृष्टीकोन स्वीकारणे हे उद्दिष्ट आहे, ज्याद्वारे सर्वोत्कृष्ट जागतिक नवकल्पना भारतातून उद्भवतात आणि सर्व नागरिकांसाठी सहज उपलब्ध असतात.

फ्युचरिस्टिक तंत्रज्ञानावरील नाविन्यपूर्ण कल्पना पुढील भागात आमंत्रित केल्या आहेत.

1. मॅन्युफॅक्चरिंग
2. बुद्धिमान आणि ऊर्जा-कार्यक्षम साहित्य
3. संवाद
4. पृथ्वी विज्ञान आणि समुद्रशास्त्र
5. कृषी तंत्रज्ञान
6. जैवतंत्रज्ञान
7. बायोमेडिकल आणि वैद्यकीय उपकरणे
8. ग्रामीण क्षेत्राचे उत्थान/नूतनीकरणीय ऊर्जा
9. दर्जेदार शहरी जीवन
10. रसायने, पेट्रोकेमिकल्स आणि अॅग्रीकेमिकल्स
11. एरोस्पेस तंत्रज्ञान
12. शाश्वत पर्यावरण आणि हरित तंत्रज्ञान
13. उच्च-कार्यक्षमता संगणन
14. अचूक औषध
15. गतिशीलता आणि वाहतूक

भारत 2047 पर्यंत विकसित देश कसा बनणार ? अर्थमंत्र्यांनी सांगितले कसे काम करणार

FM Nirmala Sitharaman Speech on Budget 2024 | भारताला 2047 विकसित राष्ट्र बनवण्यासाठी पारदर्शन पद्धतीने काम सुरु आहे. देशातील भ्रष्टाचार संपवण्याकडे वाटचाल सुरु आहे. गरीब, महिला, शेतकरी यांच्या प्रगतीसाठी योजना तयार केल्या गेल्या आहेत.



नवी दिल्ली, दि.1 फेब्रुवारी 2024 | अर्थमंत्री निर्मला सीतारमण यांनी अंतरिम अर्थसंकल्प सादर केला. यावेळी त्यांनी मोदी सरकारच्या विविध योजनांची माहिती दिली. तसेच भारताला 2047 पर्यंत विकसित देश कसा बनणार ? याची माहिती दिली. त्यासाठी कोणकोणत्या विभागात काम करणार आहे, हे सांगितले. भारतीय अर्थव्यवस्था जागतिक पातळीवर पहिल्या 5 मध्ये आली आहे. आता येत्या काळात पहिल्या तीन अर्थव्यवस्थेत भारत येणार आहे. तसेच 2047 मध्ये भारताला विकसित राष्ट्र बनवण्यात येणार आहे.

अर्थमंत्र्यांच्या भाषणात महत्वाचे मुद्दे

- 78 लाख लोकांना पीएम स्वनिधी योजनेचा लाभ
- 10 वर्षात 25 कोटी लोक दारिद्र्यरेषेतून बाहेर आले आहेत.
- सरकार जीडीपीकडे लक्ष देत असून त्याचा परिणाम दिसून येत आहे.
- मुद्रा योजनेतर्गत महिलांना 30 कोटी रुपयांचे कर्ज देण्यात आले आहे.

- पीएम आवास अंतर्गत 70 टक्क्यांहून अधिक घरे महिलांना दिली जात आहेत.
- सर्वसामान्यांचे सरासरी उत्पन्न 50 टक्क्यांहून अधिक वाढले आहे.
- प्रधानमंत्री आवास योजनेतर्गत पुढील 5 वर्षात ग्रामीण भागात आणखी दोन कोटी घरे बांधली जाणार आहेत.
- 4 कोटी शेतकऱ्यांना पीएम पीक विमा योजनेचा लाभ देण्यात आला आहे.
- एक कोटी महिला लखपती दीदी बनल्या.
- विमानतळाची संख्या दुपटीने वाढवली
- ५१७ नवीन विमान मार्गांचा प्रस्ताव
- ४० हजार रेल्वे कोच वंदे भारतमध्ये बदलणार
- रक्षा विभागासाठी अर्थसंकल्पात भरीव तरतूद
- ९ ते १४ वर्षांच्या मुलांच्या लसीकरणावर भर
- दहा वर्षात १४९ नवीन विमानतळे बनवली
- पर्यटन क्षेत्राच्या विकासासाठी भर, नवीन रोजगार निर्माण होणार
- एक कोटी घरांना सौर उर्जा देण्याचा प्रयत्न

केंद्र सरकारकडून २०४७ पर्यंत देशाला विकसित राष्ट्र बनवण्याची वलग्ना करण्यात आली आहे. मात्र, भारताचे विकसित राष्ट्र होण्याचे स्वप्न होण्यासाठी आणखी ७५ वर्ष तरी लागतील, असे जागतिक बँकेने आपल्या अहवालात म्हटले आहे. परंतु, भारताने आपला वृद्धी दर कायम ठेवल्यास भारताला २०४७ पर्यंत भारताचे विकसित राष्ट्र होण्याचे स्वप्न दृष्टीपथात येऊ शकते.

* चला तर मग आपण सगळे मिळून विकसित भारताचे स्वप्न पूर्ण करूया. *

Sources of Net